

PROVINCIALE STATEN VAN GRONINGEN
VERGADERING VAN 13 DECEMBER 2017

Inhoudsopgave

1.	Opening en mededelingen	2
2.	Regeling van werkzaamheden en vaststelling agenda	2
3.	Bespreekpunten	3
A.	Motiedebat Aanvullende eisen Milieu Effect Rapportage RWE Eemshavencentrale	3
4.	Hamerstukken.....	25
5.	Ingekomen brieven	26
6.	Kortetermijnagenda volgende cyclus commissievergaderingen	27
7.	Notulen voorgaande vergadering van 15 november 2017	27
8.	Afscheid vertrekkend Statenlid Van der Graaf en sluiting	27

PROVINCIALE STATEN VAN GRONINGEN VERGADERING VAN 13 DECEMBER 2017

Voorzitter: F.J. Paas

Griffier: mevrouw H. Engels-van Nijen

Aanwezig 43 leden Provinciale Staten: de heer N. Bakker (VVD), de heer B. Batterman (PvdA), mevrouw A. Beenen (PvdA), mevrouw P. Blink (Groninger Belang), mevrouw M.M. Bootsma-Kamp (SP), de heer R.H. van der Born (ChristenUnie), de heer R. Brader (SP), mevrouw L.N. Dijkstra (VVD), de heer G. Engelkens (PvdA), de heer F.B. Geijtenbeek (ChristenUnie), de heer R. van der Goot (PvdA), mevrouw D. de Haas (PvdA), mevrouw M. Heidekamp-Prins (CDA), de heer H.H. Hensen (SP), de heer R. Jousma (SP), de heer R.M. Kaatee (PVV), de heer G. Kamminga (D66), de heer A.J.M. van Kesteren (PVV), mevrouw A.G. van Kleef-Schrör (CDA), de heer R. Knegt (CDA), mevrouw B.E.B. Kruize (D66), de heer J.H. Mastenbroek (SP), de heer H.A. Meendering (GroenLinks), de heer H. Miedema (GroenLinks), de heer A.J. Nolles (GroenLinks), de heer M. Oosterhuis (VVD), mevrouw H.M. Oudman-Dam (ChristenUnie), mevrouw A.T.G. Poort (SP), de heer D. Ram (PVV), de heer M.S. Scheffers (Groninger Belang), de heer H.L.A. Schijf (D66), de heer A. Schmaal (Groninger Belang), de heer C.M.C. Șerbănescu-Kele (SP), de heer J.K. Star (CDA), de heer G.J. Steenberghe (ChristenUnie), de heer R. Visser (PvdA), mevrouw J.C. Voerman (PvdD), de heer R.W. de Wit (CDA), de heer J. Wolters (SP), mevrouw K. de Wrede (PvdD), de heer B. Zwiers (Partij voor het Noorden), de heer mevrouw E.M. Wulfse (VVD), de heer T. Zwertbroek (D66)

Afwezig: ---

Aanwezige leden Gedeputeerde Staten: de heer P.H.R. Brouns, de heer E. Eikenaar, mevrouw F.Q. Gräper-van Koolwijk, mevrouw N. Homan-Brinkman, de heer H. Staghouwer

Afwezig: ---

1. Opening en mededelingen

De VOORZITTER: Dames en heren, als iedereen zijn of haar plaats wil innemen, dan kunnen we rustig beginnen. Goedemorgen, ik open de vergadering.

Welkom aan iedereen, aan de leden van de Staten en de leden van het College. Welkom terug aan drie leden van onze Staten die ver weg zijn geweest: Robert de Wit, Dominique de Haas en Laura Dijkstra. Ik lees u voor een tweet van Robert de Wit op 10 december: *'After a fantastic week in Dubai it's time to go back to @provgroningen. Being the chair at the @G200Association Parliamentarians Debate has been one of the greatest experiences in my life.'* Ja. Nou moet ik de heer De Wit erop wijzen dat hij nog jong is, dus er kunnen nog veel *great experiences* volgen. Het is ongetwijfeld weer even wennen voor deze drie om weer te vergaderen aan de voet van d'Olle Grieze nadat je de Burj Khalifa hebt gezien. Maar ieder hoogtepunt is binnen propoities.

Fijn om met elkaar het debat weer aan te kunnen gaan, ook over een paar voorstellen die de fracties zelf hebben aangedragen. En natuurlijk hebt u als Staten ook vandaag nog de opdracht, en daarmee ook de vrijheid, om te besluiten over de voorstellen die het College aan u heeft voorgelegd.

2. Regeling van werkzaamheden en vaststelling agenda

De VOORZITTER: Hoe doen we dat agendatechnisch? Als u het goed vindt, doen we eerst de hamerstukken. Dat heeft een praktische achtergrond: daar zitten namelijk de besluiten tussen over de gewijzigde waterschapsreglementen, waarover ook synchroon wordt besloten in de provincies Drenthe en Fryslân. En dan gaat de ondertekening plaatsvinden op hetzelfde document in verschillende provinciehuizen. Dus dat heeft wat logistieke consequenties en ik zou het op prijs stellen om agendapunt 4 even naar voren te halen. Kan dat rekenen op uw instemming? Ik geloof het wel, hè? U bent zometeen wel toe aan de hamerstukken.

Dan zijn er naast de hamerstukken op de agenda zoals gezegd twee voorstellen uit eigen koker. Een van de SP: dat is een motie getiteld 'Stuur de gaswinning met pensioen' en een van de Partij voor de Dieren over aanvullende eisen aan het Milieueffectenrapport voor de RWE Eemshavencentrale. De moties van de beide partijen zijn tijdig rondgestuurd en het voorstel is om beide onderwerpen vandaag als motiedebat te agenderen. U weet hoe dat gaat: daar is ten minste de steun voor nodig van eenderde van de aanwezige leden. Dus ik breng ze maar even in stemming. Wie wil het voorstel van de Partij voor de Dieren behandelen? Ja, dat is wel eenderde. Wie is daartegen trouwens? Dat is aanzienlijk minder dan eenderde, namelijk niemand. Dat punt wordt dan toegevoegd aan de agenda.

Het voorstel van de SP: wie is ervoor om dat te behandelen? Iedereen? Wie is daartegen? Niemand. Gaan we ook dat behandelen en voegen we het toe aan de agenda. Ik stel voor – er is lang over nagedacht – om per fractie drie minuten spreektijd te hanteren. Ik zie dat niemand daar bezwaar tegen maakt. Dat gaan we het zo doen. Ik ben benieuwd naar uw bijdragen op beide agendapunten en ik hoop op een boeiend debat.

Maar voordat we gaan beginnen aan de hamerstukken, ga ik nog iemand feliciteren, namelijk Fredric Geijtenbeek, die wij de vorige keer al gefeliciteerd hadden met zijn benoeming. Maar hij is op 30 november vader geworden. Dus wij beginnen met een traditie: we beginnen gewoon elke Statenvergadering met het feliciteren van Fredric. De dochter heet Amber en we feliciteren de jonge vader daarmee. Namens de Staten mag ik hem daarvoor ook een cadeau overhandigen. Kom maar even naar voren. [Overhandigt het geboortecadeau aan de heer Geijtenbeek.] En we gaan dus zien waar we hem de volgende keer mee kunnen feliciteren.

Dan hebt u op 15 november de heer Geijtenbeek wél toegelaten tot deze Staten, maar we hebben nog een open punt in de boekhouding, want we hebben geen afscheid genomen van het vertrekkende Statenlid, mevrouw Van der Graaf. Dat had toen te maken met haar verplichtingen in de Tweede Kamer. Vandaag is ze wél hier, dus aan het eind van deze vergadering stel ik voor dat wij op gepaste wijze aandacht besteden aan haar vertrek naar de landelijke politiek – en daarmee uit deze Staten.

Ik heb geen afwezigheidsmeldingen op mijn lijstje staan. Dat klopt, hè? Is er iemand die iemand anders mist? Niet? Dan zijn we compleet.

[Conform besloten.]

3. Bespreekpunten

A. Motiedebat Aanvullende eisen Milieu Effect Rapportage RWE Eemshavencentrale (*vreemd aan de orde, op verzoek van de fractie van de Partij voor de Dieren*)

De VOORZITTER: 3.A is een motiedebat over de aangekondigde motie van de Partij voor de Dieren met als titel 'Aanvullende eisen MER RWE-Eemshavencentrale'. Dit doen we in de vorm van een motiedebat. U kent het stramien: eerst de indiener, dan de gedeputeerde. Dat hebben we in het presidium nog even besproken: de indiener en de gedeputeerde worden in de eerste ronde bij voorkeur niet geïnterrupteerd. Na de gedeputeerde de indiener nog een keer en dan alle anderen, waarbij er dan wél ruimte is voor interrupties.

Ik geef het woord aan de Partij voor de Dieren, mevrouw Voerman.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Vorige week schreef de heer Taco Douma, directeur van de RWE-kolencentrale in een opiniestuk dat hij de ambitieuze plannen van het kabinet voor de energietransitie toejuicht. Dat is natuurlijk ook niet zo vreemd als je bedenkt dat RWE een SDE-subsidie zal krijgen voor de bijstook van 30 procent biomassa in zijn kolencentrale in de Eemshaven van naar schatting een miljard euro, een idee van oud-minister Kamp uit 2016. Volgens Douma komen hoofdzakelijk de te gebruiken houtpallets uit snel groeiende productiebossen en dan voornamelijk ook nog van afvalhout. Het zou niet alleen de CO₂-balans ten opzichte van kolen positief beïnvloeden, maar hij stelt zelfs dat dit ook geldt voor de biodiversiteit.

Een uitzending van Zembla liet zien waar het hout wérkelijk vandaan komt. Bossen worden ervoor gekapt in Canada en de VS. Volgens Zembla gaat het daarbij niet enkel om zieke en kromme bomen en al helemaal niet om uitsluitend zaagsel, zoals RWE claimt. Volgens Greenpeace komt bij

het verbranden van biomassa net zoveel CO₂ vrij als bij kolen of olie. De snelst groeiende bomen doen er nog steeds twintig jaar over om volwassen te worden en dezelfde CO₂ af te vangen als hun verbrande soortgenoten. De gekapte bomen in Canada en de VS doen er tussen de twintig en honderd jaar over. In Europa wordt er inmiddels zoveel gekapt dat de productiebossen er niet tegen kunnen groeien. De centrale in de Eemshaven zal naar schatting 800.000 ton biomassa per jaar moeten verstoken. Dat is jaarlijks een bos ter grootte van de vier noordelijke provincies. De Tweede Kamer heeft eind 2016 op initiatief van de PvdA met een ruime meerderheid de motie aangenomen om de subsidieregeling voor dit soort bijstook te stoppen. Minister Kamp heeft die motie naast zich neergelegd. Verreweg de meeste 'moederpartijen' van de hier aanwezige politici hebben dus grote twijfels bij het duurzame karakter van deze bijstook.

Als provincie kunnen we weinig meer doen aan de subsidieregeling dan onze mening laten horen. Wel kunnen wij vergaande voorwaarden stellen aan de Milieueffectenrapportage die RWE moet aanleveren. RWE noemt zijn bijstook 'duurzaam'. Het zal een multinational als deze dan ook geen moeite moeten kosten om dit met een goed opgezette MER te kunnen bewijzen. Een MER die niet alleen de milieugevolgen laat zien voor deze provincie, maar een degelijk rapport zou moeten zijn met de effecten over de hele linie: van bron tot eindproduct, inclusief het vervoer met schepen over vaak lange afstanden en de gevolgen voor de biodiversiteit in het brongebied. Klimaatverandering en de afname van de biodiversiteit vormen een wereldwijde probleem. Onze ogen sluiten voor dat wat over de provinciegrenzen heen gebeurt, is niet meer van deze tijd en wat de Partij voor de Dieren betreft absoluut onverantwoord. Daarom deze motie.

De VOORZITTER: Dat is de motie met nummer 335 met als titel 'MER van bron tot eindproduct', ingediend door de fractie van de Partij voor de Dieren, mede namens de fractie van de PVV: 'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 13 december 2017, Constatende dat

- de RWE-kolencentrale in de Eemshaven meer biomassa bij wil stoken, namelijk van 15 naar 30 procent, hetgeen neerkomt op ongeveer 800.000 ton biomassa per jaar;
- dit als verduurzaming wordt gepresenteerd;
- RWE nu bezig is een nieuwe MER op te stellen;
- er veel discussie is over de duurzaamheid van de bijstook van biomassa;
- veel wetenschappers dit allang niet meer zien als duurzaam;

Overwegende dat

- RWE zegt dat het uitsluitend gebruik maakt van reststromen uit binnen- en buitenland;
- de benodigde hoeveelheid biomassa dusdanig veel is dat twijfels bestaan over de toereikendheid van reststromen;
- de provincie een aantal eisen heeft gesteld waaraan de MER moet voldoen;
- het op dit moment nog mogelijk is om aanvullende eisen te stellen;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

1. RWE een MER op te laten stellen, waarin op heldere wijze duidelijk wordt gemaakt wat de gevolgen van de bijstook van biomassa zijn voor zowel de CO₂-uitstoot als de biodiversiteit vanaf de bron tot en met de uitstoot;
 2. deze voor te leggen aan Provinciale Staten alvorens een vergunning af te geven;
- En gaan over tot de orde van de dag!

De heer VAN KESTEREN (PVV): Vooropgesteld: de PVV is tegen de sluiting van de kolencentrale, een van de modernste en schoonste kolencentrales in Europa en zelfs in de wereld.

RWE noemt de bijstook 'duurzaam'. Wij noemen het 'subsidiehandel', want RWE is slechts geïnteresseerd in de miljarden – vaak miljoenen – subsidiestroom en dat is voor hen aantrekkelijk. Wij staan wel volledig achter deze motie, omdat wij vinden dat bijstook van biomassa erger is dan de kwaal: het verhoogt de CO₂-productie alleen maar. En dat is dus ook in het biomassadebat van 22 november jongstleden in het Gasuniegebouw al aan de orde geweest.

Verder wijzen wij erop dat deze plannen zullen doorgaan en als er dan toch bijgestookt wordt, er dan materiaal aangeleverd wordt door gecertificeerde bedrijven. Want zoals de Partij voor de Dieren terecht opmerkte, zijn er heel wat fraude en corruptie aan de orde. Zoals u weet is iedereen duurzaam als er subsidies in het geding zijn.

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Nou moet ik eerlijk zeggen dat ik de motie nu nog niet voor mijn neus heb, dus excuses dat ik niet de precieze formuleringen scherp heb. Maar we hebben het hier over in beeld brengen van de CO₂-stromen en de biodiversiteit vanaf de bron als het gaat om het afwegingsvergunning voor het bijstoken van biomassa in de kolencentrale. En zoals u allen weet, zijn

daar in 2013 reeds afspraken over gemaakt in het Energieakkoord. Vervolgens ligt nu hier het verzoek voor een revisievergunning en daarbij kunnen wij een afweging maken en vragen aan RWE om een MER-rapport op te stellen. En een MER – de naam zegt het al, Milieueffectenrapportage – vraagt ons en geeft ons eigenlijk de opdracht om de milieueffecten een volwaardige plaats te geven in de besluitvorming. En dat is ook wat wij doen. Zoals u in de brief hebt kunnen lezen die wij aan RWE hebben gestuurd, vragen wij hun ook om in beeld te brengen wat onder andere de CO₂-stromen zijn en de effecten daarvan. Hoezeer wij het ook heel erg belangrijk vinden dat er maximaal op CO₂-uitstoot wordt bespaard en dat wij ons maximaal ervoor inzetten om de klimaatverandering tegen te gaan en ook de biodiversiteit zowel hier als op andere plekken ons aan het hart gaat, zijn wij wel beperkt in de afweging die wij daarin kunnen maken en wat wij daarbij ook mee kunnen nemen.

De VOORZITTER: Ik geef u even niet het woord, meneer Van Kesteren, want wij hebben afgesproken dat we minimaal – eigenlijk niet – zouden interrumpen bij dit motiedebat.

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Dus dat overwegende weten wij dat de biodiversiteit zeker belangrijk is, hier in onze provincie en elders en dat wij ook vinden dat de CO₂-emissie gereduceerd moet worden. Daarom zijn wij wel beperkt in welke afwegingen wij mee mogen nemen in deze Milieueffectenrapportage. Het gaat namelijk om effecten die in de omgeving van de kolencentrale hun neerslag vinden en dat is wat wij maximaal hebben gedaan in de oproep aan RWE om mee te nemen in de afweging van hun MER-rapport. Dus daarmee moet ik dus ook aangeven dat al zouden wij de vraag stellen, wij hem niet mógen meenemen in de afweging. En daar waar het wél mogelijk is – namelijk de stromen die wél als biomassa worden aangemerkt en daarmee in de kolencentrale bijgestookt mag worden – ligt die vraag er al. Dus voor zover wij dat kunnen, nemen wij dit mee in de afweging en hebben wij dat RWE gevraagd. De overige zaken waartoe in de motie wordt opgeroepen, kunnen wij helaas niet meenemen in de afweging en daarmee moet ik de motie ook ontraden.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik krijg toch de indruk dat men dus alleen naar deze provincie kan en wil kijken. Want een paar weken geleden hebben wij aan de gedeputeerde gevraagd om dit mee te nemen in de voorwaarden en toen is door haar gezegd: “Volgens mij staat dit al in de voorwaarden.” Dus wat is er veranderd in die paar weken, dat wij het toen vroegen en nu? Wij hebben daarbij ook technische vragen gesteld en kregen absoluut niet de indruk dat het niet kan, maar dat het eerder niet gebruikelijk is dat het gebeurt. Dus ik wil daar graag nog even een reactie op, want volgens ons kán het dus wel, alleen is het niet gebruikelijk en dat is toch wel een heel wezenlijk verschil.

De heer MASTENBROEK (SP): Ja, als ik de motie lees, dan krijg ik de indruk dat de Partij voor de Dieren graag wil weten wat het totale effect is van deze biomassabijstook, los van de vraag in hoeverre die informatie vervolgens wel of niet een rol kan spelen in de afweging van GS? Is dat niet de achterliggende gedachte bij uw motie? Of wilt u gewoon weten hoe het precies zit en het daarna aan GS overlaten om een besluit te nemen?

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Nou, dat is wel een heel belangrijk ding inderdaad. We willen heel graag weten hoe het precies zit. Want het is namelijk niet zo dat wij alleen maar uit kunnen gaan van onze provincie. Er gebeurt natuurlijk voor die tijd veel meer, wat een veel grotere invloed heeft in negatieve zin op de CO₂-balans en op de biodiversiteit elders. Dus natuurlijk willen we heel graag zien hoe het precies zit en dan kunnen wij, denk ik, en GS ook een veel betere afweging maken. Als we alleen kijken naar wat er hier gebeurt, dan vergeet je de helft. Wat zeg ik? Dan vergeet je driekwart van wat er gebeurt.

De heer MASTENBROEK (SP): Ja, even heel kort door de bocht hoor, maar u wilt dus gewoon weten hoe het zit en of je dat wel of niet kan meenemen, is eigenlijk minder van belang. U wilt gewoon weten wat het totale effect van de biomassabijstook is en of dat ook iets is wat je zou moeten willen – los van of je daar een vergunning voor moet verlenen of niet.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Wij willen weten hoe het zit, omdat wij vinden dat GS pas een goed besluit kan nemen en pas kan vergunnen als men het hele plaatje kan zien en niet alleen maar een klein stukje daarvan. Want dat is wat ik de gedeputeerde hoor zeggen, in tegenstelling tot wat zij een paar weken geleden zei. Toen dacht zij namelijk dat het wél meegenomen zou worden en in tegenstelling tot wat wij gehoord hebben naar aanleiding van technische vragen die wij gesteld hebben, namelijk dat het niet gebruikelijk is. Maar dit wil niet zeggen dat het niet kan.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, de gedeputeerde geeft namens het College aan dat de bijstook belangrijk is in de vermindering van de CO₂-uitstoot. Ik heb net in mijn betoog aangegeven dat bijstook van biomassa juist het tégegengestelde effect heeft. Ik begrijp niet dat een College dan vast blijft houden aan het verlenen van een vergunning voor bijstook, terwijl de motivatie om qua CO₂-reductie voorop in de strijd te gaan, totaal niet meer aan de orde is. Want de CO₂-productie neemt alleen maar toe. Ik vind dat onbegrijpelijk en dat wou ik tóch even gezegd hebben.

De heer MASTENBROEK (SP): Voorzitter, kunnen wij heel even kort schorsen? Ik wil graag nog even met mijn fractie overleggen.

De VOORZITTER: Wij kunnen schorsen. Drie minuten?

De heer MASTENBROEK (SP): Ja, uitstekend.

De VOORZITTER: Ik schors de vergadering voor drie minuten.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Dames en heren, de vergadering is heropend.

De heer MASTENBROEK (SP): Mijn fractie vindt deze motie qua strekking gewoon erg goed en wij willen graag weten wat het totale effect is van deze biomassabijstook en hoe die dan vervolgens een rol krijgt in de beslissing die GS moet nemen. Dat is vraag twee, maar voordat je besluit om een biomassabijstook te gaan doen, moet je weten waar dat over gaat. Dus mijn fractie is voornemens om de motie te steunen. En ik wil graag van de gedeputeerde horen wat daar nou zo op tegen is, tegen die gedachtegang. Zij ontraadt de motie en dat kunnen wij eigenlijk niet zo goed plaatsen.

Mevrouw DE HAAS (PvdA): De PvdA-fractie hecht grote waarde aan verduurzaming. Maar de wijze waarop de motie in dit debat door de Partij voor de Dieren is ingestoken, is niet de manier waarop de verduurzaming kan worden bereikt. Uit het voorstel vreemd aan de orde maak ik op dat de Partij voor de Dieren eigenlijk wil dat RWE een volledige MER opstelt, inclusief een passende beoordeling in plaats van te doen aan de MER-beoordelingsplicht, een lichtere variant door de wetgever voorgeschreven. Mijns inziens moeten we dan in dit kader ook de letter van de wet volgen. Wij hebben op dit punt nooit aanvullend strenger beleid dan de richtlijnen en de MER-beoordelingsplicht opgesteld. De wet schrijft het minimum voor waar RWE aan moet voldoen en de suggestie van willekeur moeten we vermijden. Kortom: de milieueffecten zullen een voldoende volwaardige plaats krijgen in de MER, wij zullen dan ook tegen deze motie stemmen.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ja, ik hoor dat de PvdA heel erg bestuurlijk kijkt naar deze zaak. Wij hebben het dus echt nagevraagd en het blijkt dus dat het niet gebruikelijk is dat dit soort dingen gevraagd wordt, maar dat het wel kán. Hoe kijkt u daartegenaan?

Mevrouw DE HAAS (PvdA): Ik denk dat we op dat punt een verschil van inzicht hebben. Ik denk namelijk dat het niet de vraag is of het gebruikelijk is, maar het op dit punt daadwerkelijk niet kan en ook niet gewenst is.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Dus als ik het goed beluister, zegt de PvdA eigenlijk: het kan ons gewoon helemaal niks schelen wat er gebeurt buiten de provinciegrenzen, want het is wel degelijk mogelijk? En u zegt gewoon dat u zich heel scherp aan de regeltjes en aan het minimale wilt houden en voor de rest kan het u gewoon eigenlijk weinig schelen. Is dat wat ik hoor?

Mevrouw DE HAAS (PvdA): Bedankt voor die vraag, die geeft mij de gelegenheid om nog even mijn standpunt te verduidelijken. Het is namelijk niet wat ik heb bedoeld en dat is ook zeker niet het standpunt van de PvdA. Duurzaamheid gaat ons zeer aan het hart, maar met de manier waarop de motie is ingestoken, zijn wij het niet eens.

De heer STAR (CDA): In de basis ligt hier een goede motie: zij is helder, zij is sympathiek. Een voorstel zoals we dat van de Partij voor de Dieren mogen verwachten. Zij kijkt in dit geval verder dan de koeienstaart lang is, mogelijk in de veronderstelling dat een vlinder in Zuid-Amerika

noordwesterstorm in Groningen kan veroorzaken, wordt er terecht een koppeling gelegd tussen de toename in de bijstook van biomassa en de oorsprong van de biomassa.

De vraag is of de uitbreiding van de bijstook bij RWE bijdraagt aan de verlaging van de CO₂-uitstoot in de Eemshaven. RWE gaat hier vooralsnog vanuit en is van mening dat het dat kan aantonen in een milieueffectenrapport. Om de uitbreiding van de bijstook te kunnen beoordelen heeft het College ingestemd met een aantal onderwerpen dat meegenomen wordt in de MER – dat is ook in de brief beschreven. Dit is exclusief het transport en de winning van de biomassa en dat is wat ons betreft een principiële punt. De vraag die we ons moeten stellen is of de MER-beoordeling de juiste plek is om dat te doen. En in de reactie van de gedeputeerde is net aangegeven dat dat niet past binnen de huidige systematiek. Dan moeten we ons dus afvragen of we dat hier in dit verband en in deze zaal deze discussie moeten voeren.

Wij zijn wel benieuwd hoe wij wél invloed kunnen uitoefenen op deze discussie met betrekking tot de bijstook van biomassa en wat voor impact deze heeft op mondiale schaal. Want dat is de vraag zoals wij hem hebben geïnterpreteerd. En kunnen wij als provincie dit überhaupt afdwingen? Dat de MER-procedure daar niet de plek voor is, is voor ons de aanleiding om te zeggen dat we het College volgen in de ingezette lijn en dat we de motie niet steunen.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Hoor ik u zeggen dat u er wel een voorstander van zou zijn als de provincie zelf een onderzoek zou doen op dat gebied?

De heer STAR (CDA): Nou ja, het zou goed zijn als we met z'n allen in staat zijn in Nederland – en dus ook in Groningen – om de afweging te maken wat voor impact de bijstook van biomassa heeft. Er wordt veel over gesproken, er wordt veel onderzoek naar gedaan, maar het eindbeeld is mij niet bekend. En als we kijken naar dit onderzoek, dan kan RWE kiezen voor zowel het benutten van steenkool – dat is wat de vergunning toestaat – en tegelijkertijd zoeken ze nu de ruimte om te kiezen voor biomassabijstook. Dat hebben we volgens mij destijds bij de vergunningverlening tijdens de ontwikkeling van het hele kolencentraletraject vastgesteld. Dus wij zitten nu in de eindfase van dat traject.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Maar u weet toch ook dat er inmiddels heel andere ideeën bekend zijn rond biomassa en waar die werkelijk vandaan komt en dat het smoesje dat het 'een beetje zaagsel' is, allang achterhaald is? Dus het hele verhaal sinds het begin – toen RWE startte en zei misschien over te gaan schakelen op biomassa – is totaal veranderd: dat zou u ondertussen ook moeten weten. Dus ik vraag u nogmaals: bent u er ook voorstander van als wij zouden vragen aan het College om zélf een onderzoek in te stellen naar specifiek datgene wat de RWE-Eemshavencentrale hier wil doen?

De heer STAR (CDA): Nou, als u goed geluisterd hebt, hebt u gemerkt dat ik er geen voorstander van ben om dit te koppelen aan het huidige MER-traject. Dat is wat u in uw motie hebt opgenomen. Als u met een ander voorstel komt om dit op een andere manier te organiseren om die informatie wél boven tafel te krijgen, dan zijn wij afhankelijk van de kwaliteit van dat voorstel of we daar wel of niet mee in kunnen gaan stemmen.

Mevrouw KRUIZE (D66): Ik had een woordvoering voorbereid en ik sta hier, net geluisterd hebbend naar mijn collega van het CDA, die het prima verwoordde. Ik heb niet de intentie om hier de zaken maar te blijven herhalen. Dat zal ik ook niet doen. Wij zullen de motie dus ook niet steunen, om redenen zoals die net besproken zijn.

Ik zie een interruptie aankomen.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ja, dat hebt u heel goed gezien. Stel dat wij eventjes een pauze zouden inlassen en we zouden onze motie aanpassen en het College vragen een onderzoek in te stellen naar de gevolgen voordat men de vergunning verleent aan RWE, zou u daar dan wél voorstander van zijn?

Mevrouw KRUIZE (D66): Dat zal liggen aan de formulering van die motie, maar de kans zit er dik in dat wij daar positief naar zullen kijken. Ik kan misschien ook nog opwerpen om dit als onderwerp voor onderzoek eens bij de Algemene Rekenkamer neer te leggen.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Nou, dat zou denk ik een beetje laat zijn, want die vergunning moet waarschijnlijk al halverwege volgend jaar afgegeven worden – misschien al wel eerder. Dus als we iets willen, zullen we het nu moeten doen. Dus ik ben heel graag bereid om met het CDA en u even tijdens de pauze naar zo'n motie te kijken. Zou u dat willen?

Mevrouw KRUIZE (D66): Ik ben benieuwd naar de nieuwe tekst waar de Partij voor de Dieren mee komt en ik ben best bereid een D66-inbreng in te bespoedigen.

De VOORZITTER: Nou heb ik een vraag aan mevrouw Voerman. Het is misschien ongebruikelijk om die te stellen aan iemand die interrompeert. Maar moet ik uw interruptie nu duiden als een verzoek om schorsing? Want ik was eigenlijk niet van plan om een pauze te houden tussen nu en de stemming.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Nou ja, ik wil inderdaad, als ik hoor dat het daarop vastzit – dat meerdere partijen wel zo'n onderzoek willen maar dat niet via de MER willen doen –, daar wel graag even voor schorsen om met die partijen om tafel te gaan zitten, ja.

De VOORZITTER: Oké. Dat lijkt het mij toe dat de duidelijkheid het meest gediend is als we nú schorsen, zodat in ieder geval alle resterende sprekers het kunnen hebben over de tekst waar het dan over gaat. Ik schors de vergadering voor vijf minuten.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Dames en heren, de vijf minuten zijn meer dan om. Excuses aan de kijkers thuis dat we dat zo slecht plannen. Ja, we hebben wel iets aangericht inderdaad. Ik heropen de vergadering.

Het ziet ernaar uit – maar daar zal ik zo mevrouw Voerman het woord voor geven – dat er iets is gebeurd met de motie. En zodra zal zijn gebleken dat dat is gebeurd, heeft een aantal partijen natuurlijk al gesproken over de motie in haar oorspronkelijke vorm. Dat betekent dat ik u, zodra mevrouw Voerman is uitgesproken, eigenlijk ga voorstellen om te kijken of we er nog een tweede termijn achteraan kunnen plakken – dat kan sowieso in een motiedebat. Daarmee krijgt het bondige karakter dat we ermee beoogden, natuurlijk wel gaandeweg steeds meer het karakter van een regulier debat met een wat onorthodoxe start. Excuses voor dat procédé, maar we hebben dat weer gezamenlijk zo gemaakt.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Wij hebben allerlei dingen overwogen, wij hebben verschillende gesprekken gevoerd en zijn tot de conclusie gekomen dat het wel dégelijk mogelijk is wat hier staat in het dictum en dat we helemaal niets zullen veranderen. Dat maakt het heel makkelijk natuurlijk.

Ik wil nog wel eventjes benadrukken dat wij niets willen veranderen aan het mandaat van het College. Dus wij weten dat GS uiteindelijk de vergunning verleent, dus dat is niet ons doel. Ons doel is dat wij gewoon van bron tot eindproduct moeten weten wat er gebeurt met die CO₂-balans en de biodiversiteit.

De VOORZITTER: Dank u zeer. Daarmee is wat ik zonet zei over de orde, overbodig en kan ik het woord geven aan de volgende woordvoerder: namens Groninger Belang de heer Schmaal.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ook al past het niet helemaal in de procedures en dat soort zaken, wij vinden het streven om te kijken waar de biomassa vandaan komt van de bron tot het eindproduct wel belangrijk om onderzocht te hebben, zeker als wij er miljoenen subsidie achteraan gooien. Dus wat dat betreft zullen wij de motie gaan steunen.

De heer MIEDEMA (GroenLinks): De fractie van GroenLinks is het inhoudelijk eens met de Partij voor de Dieren dat er grote vraagtekens gezet kunnen worden bij de duurzaamheid van de biomassa die RWE wil gaan bijstoken in de kolencentrale in de Eemshaven. We steunen de motie echter niet. Dit omdat wat er gevraagd wordt, deels al wordt uitgevoerd door GS – met name die CO₂-balans – en voor het andere deel valt het niet binnen de scope van de milieuvergunning, zoals de gedeputeerde al aangaf.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Kan de heer Miedema uitleggen wat GS dan precies laat onderzoeken voor wat betreft de CO₂-balans? Want ik zie dat écht niet, hoor. Ik zie echt niet dat GS dat laat onderzoeken.

De heer MIEDEMA (GroenLinks): Dat staat in de brief die GS hierover gestuurd heeft aan de Staten.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Dat betreft een paar kilometer rond de centrale in de Eemshaven en dat betreft dus niet de vervoersbewegingen, dat betreft dus niet de houtkap in Noord-Amerika, dat betreft helemaal niets anders dan alleen dat. En ik ga ervan uit dat GroenLinks het met ons eens is dat dit ietsjes verdergaat dan alleen maar de Eemshaven.

De heer MIEDEMA (GroenLinks): Ik vind het ook prima en ik vind het ook belangrijk dat dat onderzoek er ook komt naar zo'n volledige CO₂-balans en ook een onderzoek naar de biodiversiteit. Het is gewoon heel belangrijk dat dat onderzoek gedaan wordt. Alleen, dat past niet in het kader van deze procedure voor de milieuvergunning en daar ligt denk ik de crux: waar leg je de verantwoordelijkheid neer? En voor die bijstook van biomassa is door de regering een subsidie voor verleend en daar hoort dan ook het onderzoek plaats te vinden naar aan welke voorwaarden die bijstook dient te voldoen en daar moet dan ook die volledige CO₂-balans inclusief de biodiversiteit onderzocht worden.

De VOORZITTER: Mevrouw Voerman, ten slotte.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik vind dat echt een hele vreemde uitspraak en met name voor iemand van GroenLinks. Dus u legt het gewoon alleen bij het Rijk neer, terwijl de provincie verantwoordelijk is voor deze MER en de provincie eisen kan stellen en dat zij daarbij wel dégelijk de eis kan stellen om ook verder te gaan dat datgene wat tot nu toe gevraagd is? De provincie kan wel dégelijk vragen om ook dingen over de bron te laten onderzoeken.

De heer MIEDEMA (GroenLinks): Nee, dat kan de provincie niet, dat past niet in deze procedure.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, ik heb een gewetensvraag voor de GroenLinks-vertegenwoordiger. Ik ken GroenLinks als een principiële partij. Zou het verhaal van de heer Miedema ook iets genuanceerder zijn, als GroenLinks niet in het College zat en de gedeputeerde ook niet van GroenLinks zou zijn geweest?

De heer MIEDEMA (GroenLinks): Nee, voorzitter.

Mevrouw DIJKSTRA (VVD): Ik was even benieuwd of meneer Miedema zeker weet dat dit niet kan, om deze informatie op te vragen.

De heer MIEDEMA (GroenLinks): Nou, ik ga ook af op wat de gedeputeerde aangeeft, dat dat niet past in deze procedure. Dus ja, daar ga ik dan vanuit.

Mevrouw DIJKSTRA (VVD): Ja, zoals ook gesteld wordt door de Partij voor de Dieren is 'niet-passend' natuurlijk wel iets anders dan niet kunnen. Dus het is een keus van GroenLinks om te zeggen dat men niet achter die informatie aan gaat? U vindt het blijkbaar niet interessant om die informatie te krijgen?

De heer MIEDEMA (GroenLinks): Nee. Het is hartstikke interessant, die informatie, en die zouden we graag hebben. Alleen, zoals ik zei: in die procedure rond de milieuvergunning past dit daar niet in en dat moet je dat ook niet gaan doen. Je moet dingen daar neerleggen waar ze thuishoren.

De heer ZWIERS (PvdN): Ja, ik vind het altijd weer hartstikke mooi, die hele discussie die de Partij voor de Dieren weer op kan wekken in de Staten ten aanzien van CO₂-uitstoot, dierenbeleid, landbouwbeleid en dergelijke. Dus in dezen ook weer.

Ja, op het moment dat die motie kwam, las ik een heel stuk in het Dagblad van het Noorden van longartsen, dat zij enorm ongerust waren over de luchtvervuiling naar de toekomst toe. En als ik deze stukken dan weer lees over de CO₂-uitstoot: die gaat toch weer verhoogd worden. Ik weet uit de praktijk van Oostwold dat er zo'n heel groot biomassabron komt, waar weer elektriciteit uit opgewekt wordt. Hartstikke goed, maar dat die financieel bijna niet uitkan. Dus ik ben het met de PVV eens ten aanzien van de subsidies: hoe gaat dat dan als die wegvallen en wat komt er dan voor in de plaats? Ik heb de vorige keer al eens een betoog gehouden over dat wij als Partij voor het Noorden erop tegen zijn dat er grondstoffen gebruikt worden waar ook ter wereld, waar bossen voor gekapt moeten worden en wat de leefbaarheid aantast. Dat betreft ook landbouwgronden waar maïs verbouwd gaat worden om dit te doen. En ik maak me er ernstig zorgen over, als dit soort grote multinationals daarmee begint, of we dit kunnen blijven controleren. Dus wij zijn voor deze motie en wij zijn er ook heel nieuwsgierig naar of we dit ook in de hand kunnen houden. Anders denk ik dat we de verkeerde kant op gaan.

De VOORZITTER: Dank u zeer. Dan geef ik het woord namens het College weer aan mevrouw Homan.

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Beste Statenleden, ik hoor hier eigenlijk twee discussies. Aan de ene kant de ernstige zorg – en daar kunnen wij echt hélemaal in meegaan – over biodiversiteit, de zorg over CO₂-uitstoot als we het hebben over wereldwijde zaken. Maar waar we het hierover hebben, is een aanpassing van de reeds bestaande vergunning en dan hebben we over een milieuvergunning. En daarvoor moet ook een milieueffectenrapportage worden opgesteld en daar was deze brief voor. Daarmee geef je namelijk aan wat je wilt wat wordt meegenomen in die rapportage. Die rapportage gaat naar de Commissie van de MER en die brengt daar uiteindelijk ook advies over uit.

Dus we kunnen heel veel vragen in een brief en wellicht is dat ook wat de Partij voor de Dieren bedoelt: je kunt veel vragen in een brief, je kunt alles opschrijven, maar je kunt vervolgens niks met die informatie in de afweging. En volgens mij hoort daarmee dan de vraag over wat er allemaal kan worden meegenomen in de brief, namelijk 'maken wij ons zorgen over co₂-uitstoot en biodiversiteit in de wereld', bij de SDE-afweging. Daarmee zou ik ook willen zeggen: dat is dan de vraag die u het beste bij uw landelijke partijen in Den Haag neer kunt leggen. Dus hoe interessant en hoe belangrijk die discussie ook is, zij past niet in de brief die we sturen als het gaat om de MER-rapportage bij de aanvraag voor de revisievergunning.

De heer MASTENBROEK (SP): Is de conclusie van de gedeputeerde nu niet: wij willen het weten en wij kunnen vragen? Even los van de tweede conclusie: wij kunnen dat vervolgens niet meewegen in de afweging? Maar de eerste conclusie is dan toch juist of niet?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Het klopt inderdaad dat ik zeg dat het interessant is en ik denk dat er wel meer mensen zijn die dat wel zouden willen weten. Echter, dan hoort dat dan niet op deze tafel, want wij kunnen niks met die informatie. Dus daarmee heb ik in het antwoord van de tweede vraag ook gezegd: dat hoort dan ook op een andere tafel, namelijk bij het Rijk en wel bij de voorwaarden die worden gesteld aan de SDE-subsidie en de afspraken die daarover bij de certificering in het Energieakkoord zijn gemaakt in 2013. Dus hoe interessant die vraag ook is, hij hoort niet op deze tafel en we kunnen hem niet meenemen in de afweging. Want even voor uw beeld: als het gaat om een milieuvergunning, dan maak je een afweging over bijvoorbeeld geluid dat plaatsvindt in of nabij de kolencentrale die dat veroorzaakt, ook als het gaat om de bijstook van biomassa. Dus dat is een direct effect op de omgeving. Geur is een ander voorbeeld daarvan, ook daarbij gaat het om een direct effect op de omgeving. Dus de Commissie van de MER die daarin advies geeft, zal ook op dat soort dingen toetsen.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ja, even in de lijn van de collega van de SP: u kunt het dus wel degelijk vragen, u kunt het alleen niet meenemen in de afweging. Dus waarom vraagt u het niet gewoon? U neemt het dan niet mee in de afweging, maar dan hebben wij in ieder geval die informatie en dan hebben we in ieder geval die duidelijkheid en weten wij waarover we praten. Dus vraagt u het gewoon. Bent u daartoe bereid?

En wat die SDE betreft: verreweg de meeste Kamerleden hebben 'nee' gezegd tegen die SDE-subsidie. Die is toch doorgegaan omdat minister Kamp destijds die motie naast zich neergelegd heeft. Dus dat is op zich al een groot discussiepunt. Ik weet dat u daar niks aan kunt doen, maar die vraag – net zoals de heer Mastenbroek daarnet zei – kunt u wel degelijk daar neerleggen, ook al kunt u hem niet meenemen in de afweging. Bent u daartoe bereid?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Wij hebben het hier over een brief die wij hebben gestuurd aan RWE met daarin het verzoek om een aantal mee te nemen in de afwegingen bij het opstellen van het MER-rapport. Dus de vraag is heel interessant. Wij hebben die ook al wel gesteld: wij hebben ook al gesprekken gehad met RWE over hoe men die CO₂ nu maximaal kan drukken. Wij hebben ook gesproken over SDE, maar we zien ook dat in deze afwegingen wij dit niet mee kunnen nemen. En de motie gaat over deze afweging en daarmee raad ik de motie af.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ja, ik vraag me dus af of u niet bereid bent om gewoon daar nog een brief achteraan te sturen met het verzoek, als het hier ook in de Staten gesteund wordt, dat ook zij graag willen weten wat de bron is van de biomassa en alle gevolgen daarvan. Kunt u daar niet gewoon een brief achteraan sturen en dan misschien een beetje los van de MER? Want we willen gewoon weten wat er loos is. Kunt u dat niet gewoon doen?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Als u daarmee zegt dat wat er nu in de brief staat die wij aan RWE hebben gestuurd en waarin we dus een aantal zaken vragen – ook een aantal zaken waarin u geïnteresseerd bent zoals de CO₂-stromen – en u daarna ook de zorg wilt overbrengen die u als Staten of een gedeelte daarvan hebt, dan moet dat wel samen met het Rijk: wat dat lijkt me dan de goede volgorde. En als de vraag dan is dat wij meer inzicht in de effecten van biomassa-bijstook willen hebben, dan is het antwoord daarop 'ja'.

De heer ZWIERS (PvH): Misschien is het wel een opmerking naar het hele College eigenlijk, maar ik krijg soms het gevoel dat als om belangrijke punten gaat voor de Groningers – CO₂-uitstoot, aardgaswinning, windmolens – en als het moeilijk wordt, we dan constant te horen krijgen dat 'het Rijk daarover gaat'. Hebt u dat gevoel ook niet? Wat doen we hier soms nog? Ja, ik word hier soms gewoon moedeloos van. Het is even een opmerking van mij, maar dit moest mij even van het hart. Ik denk ook weleens: hoe gaan wij hier nu mee om? Want dan kunnen we net zo goed de provincie opdoeken.

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Ja, dat is natuurlijk wel een heel brede vraag. Maar we hebben natuurlijk in Nederland, om heel begrijpelijke redenen, afspraken gemaakt over waar we ons als verschillende overheden mee bezighouden. Als ik het even betrek op dit onderwerp, dan is het heel duidelijk dat er afspraken zijn gemaakt over de SDE-subsidie. En die voorwaarden passen, ze zijn een groot onderdeel van het Energieakkoord: daarin zijn ook onder andere door Milieudefensie en de Natuur- en Milieufederatie afspraken gemaakt over certificering van biomassa. Daar kwam het woord 'provincie' niet in voor. Echter, wij hebben wel formeel de rol – en ook dát hebben wij met elkaar afgesproken in Nederland – van toetser als het gaat om de omgevings- en milieuvergunningen. Dus zo is even de verdeling op dit vlak, voor de rest is het wel een heel brede vraag. Voor een antwoord daarop zouden we hem iets preciezer moeten hebben. Maar volgens mij heb ik daarmee een antwoord op die vraag gegeven.

Mevrouw DIJKSTRA (VVD): De gedeputeerde ontraadt die motie en ik hoorde net wat Collegepartijen richting een voorstel schuifelen. Nou, mocht de motie onverhoopt toch worden aangenomen, gaat de gedeputeerde de motie dan naast zich neerleggen?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Als de motie wordt aangenomen, dan hebben we het probleem dat we zaken kunnen vragen, dat er een kans is dat we die informatie dan ook krijgen. Dat er echter ook een kans is dat de Commissie van de MER aangeeft dat we deze informatie niet nodig hebben en die daarmee niet wordt doorgeleid naar het College en we het daarmee ook niet mee kunnen nemen in de afweging. Dus ja, dan hebben we het cirkeltje rond. Dan zal er informatie kunnen liggen, maar dan kunnen we die niet meenemen in de afweging.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zou de gedeputeerde iets willen vragen. RWE heeft een schoon, duurzaam en groen imago. Is het College dan ook eventueel bereid om te vragen aan RWE of men ook vindt dat van de bron tot de bijstook het allemaal kosjer is en dat dat ook leidt tot minder CO₂-uitstoot? Dat is toch een heel reële vraag die een College van Gedeputeerde Staten zou kunnen stellen aan RWE? Mijn vraag is dus: bent u daartoe bereid?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Nou, sterker nog: ik kan u aangeven dat we al gesprekken hebben gevoerd, onder andere over het nou precies zit met die mogelijkheden die u hebt, maar ook die het Rijk heeft als het gaat om aanvullende eisen stellen aan SDE-subsidie en aan de certificering van biomassastromen. Dus als uw vraag is of wij wat willen doen met uw vraag en dat verzoek willen doorgeleiden naar RWE maar – dat heb ik zelf ingevuld – dan samen met het Rijk aangeven dat de biodiversiteit belangrijk is, dan zeg ik daarop 'ja'.

De VOORZITTER: Het woord is aan mevrouw Voerman. Zij krijgt de aandacht van iedereen, ook van diegenen die aan het overleggen zijn.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik neem aan dat dat sowieso een toezegging is. Ja?

We hoorden u net zeggen dat u het RWE wel kunt vragen vanuit het kader van de MER, dat er een kans is dat u de antwoorden krijgt, maar dat u het mogelijk niet mee kunt nemen in de vergunning. Hebben we dat goed begrepen?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Een van de vragen die u volgens mij in een eerdere ronde hebt gesteld aan mij, is of het wel mogelijk is om het vragen. Kijk, het is wel mogelijk om heel veel te vragen. Dat is ook het probleem niet. Maar we zitten hier in een bepaalde procedure, dus wat normaal is, is dat je aangeeft dat je vragen stelt die passend zijn in de procedure en die in de latere afweging mee kunnen worden genomen. Daar zit het advies van de Commissie van de MER tussen. Zij toetst ook of de informatie is aangeleverd, of die goed is en of die ook mee kan worden genomen in het vervolgproces. Dus het is uitgesloten dat zaken die niet passen in deze beoordeling, mee worden genomen door de Commissie van de MER, omdat dat ook niet haar speelveld is. Dus je kunt erom vragen, maar op het moment dat het daarna in het vervolgproces geen enkel effect heeft, hebben wij gezegd dat we die vraag dus niet stellen in de brief. En bij dat standpunt blijven we dan ook.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ja, ik hoor dus nu echt twee dingen. Ten eerste: u hebt een standpunt ingenomen en daar wilt u niet van afwijken. Ten tweede: het kan dus wel. U kunt het wel vragen en er is een kans dat er antwoorden doorkomen en ook een kans dat zij niet doorkomen. Dus wat u eigenlijk zegt is dat u een afweging gemaakt hebt en u het niet wilt – klaar. Is dat wat u eigenlijk zegt?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Het is regulier beleid dat op het moment dat als er informatie wordt gevraagd voor een vergunning, daarmee wordt toegespijst op de informatie die betrokken kan worden bij de vergunning. En dat is de afweging die wij hebben gemaakt, daarmee ook de zienswijze meegenomen hebbende, waarin we datgene vragen van het bedrijf wat in het vervolgproces kan worden meegenomen. En dat is inderdaad regulier beleid.

De heer RAM (PVV): Ik zit even te twifelen of dit het moment ervoor is, maar wij overwegen toch een andere motie nog in te dienen. De vraag is om dan toch even te schorsen.

De VOORZITTER: Laten we dat dan even doen als de gedeputeerde klaar is met haar betoog. Want we zitten midden in een regen van interrupties en ik kan me voorstellen dat ik niet de enige bent die denkt dat het mooi zou zijn als de gedeputeerde de kans krijgt om haar betoog af te ronden.

De heer RAM (PVV): Jaja, dat was dus even de vraag aan u, maar dat is nu dus duidelijk. Dank u wel.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik hoor de gedeputeerde nu heel veel antwoorden geven, maar ik hoor haar niet bij de essentie komen. Als ik even kijk naar de beantwoording, dan gaat die vooral over het proces. Het proces is duidelijk en dat is wat mij betreft dan ook helder: het kan niet afgewogen worden in dit verhaal, in deze MER.

Maar de vraag is veel breder, even los van deze MER, namelijk: wilt u ook parallel daaraan – ik weet niet of dat nou een toezegging was of niet van u – aan RWE de vraag stellen, los van deze MER-procedure, waar de grondstoffen vandaan komen en over dat hele plaatje over hoe het met de CO₂-uitstoot zit vanaf de bron tot en met de verbranding? Volgens mij is dat de vraag, los even van deze procedure. Was dan een toezegging zo-even, die u zonet probeerde te doen?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Ik heb inderdaad duidelijk aangegeven dat de informatie zoals die nu in de brief staat, de vragen zijn die wij stellen aan RWE in deze procedure – dus in de aanpassing van de vergunning als het gaat om de biomassa-bijstook. Dat is één gedeelte.

En aan de andere kant heb ik aangegeven dat ik zie dat er een discussie is over biomassa – en in heel Nederland zien we die – in relatie tot de afspraken die er voor 2030 gemaakt. We hebben de afgelopen jaren gezien dat er veel discussie over is geweest: hier in de regio zijn daar avonden over georganiseerd. En ik heb aangegeven dat ik hier in de Staten hoor dat er zorgen zijn over de biodiversiteit en of die meegenomen kan worden in de discussie daarover en dat ik deze zorgen c.q. problemen die leven bij een gedeelte van de Staten graag over wil brengen aan het Rijk en daarmee ook naar RWE toe, dat een van de ontvangers van subsidie voor biomassa-bijstook is. Heb ik het zo helder geformuleerd?

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Wellicht. Volgens mij is gewoon 'ja' of 'nee' het betere antwoord: dan maakt u het gewoon heel duidelijk. Gaat u wel of niet een brief sturen naar RWE – of naar het Rijk én RWE, maar zeker naar RWE – met daarin de vraag of achter de biomassa die gebruikt gaat worden van de bron tot en met het eindproduct, het gas, een CO₂-berekening vandaan kan komen?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Nee, zo heb ik het inderdaad niet geformuleerd. Ik heb aangegeven dat ik graag de zorgen over wil brengen aan het Rijk – en daarmee indirect ook naar RWE als ontvanger van SDE-subsidie. En daarmee ook de vraag of het mogelijk is om verder onderzoek te doen in de SDE-rondes en daarmee te zorgen dat biodiversiteit en CO₂-uitstoot in het verdere proces meegenomen kunnen worden van de afweging rond de milieuvergunning.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Het is helder dat u dat niet vraagt en dus ook niet toezegt. Alleen de zorgen brengt u over. Wat weerhoudt u ervan om wél die vragen te stellen?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Omdat ik daarmee weer terugkom op ons eerdere proces. Wij kunnen dit niet meenemen in onze afwegingen. Dus dit een onderwerp waarvan ik heel duidelijk uit kan spreken dat er zorgen zitten, maar dat wij die informatie niet mee kunnen nemen in onze afwegingen. Dus wat ik eerder ook aangeef: als u daarmee wat wilt, dan zou ik zeggen: roep uw landelijke partijen op om daar wat mee te doen.

De VOORZITTER: Zullen we zeggen dat de gedeputeerde nu haar betoog vervolgt? Want dit kan eindeloos duren. Ja?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Volgens mij heb ik ondertussen in de beantwoording van de vragen het verschil duidelijk kunnen maken tussen waar wij hier in de procedure staan en de discussie die gaat over biomassa zelf.

De VOORZITTER: Dank u zeer. Dan begreep ik van de PVV-fractie dat er behoefte is aan een korte schorsing om te overwegen om wellicht een motie in te dienen.

Ik schors de vergadering voor vijf minuten.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Dames en heren, ik heropen de vergadering en ik wil het even met u hebben over de orde. Maar ik stel voor, om die orde te bevorderen, dat iedereen eerst gaat zitten – ook de heer Bakker.

Over de orde: als de voortekenen ons niet bedriegen, gaan we nu meemaken dat er een motie wordt ingediend. Die heeft na het indienen nog niemand, dus ik stel voor dat wij eerst de partijen die hebben geschorst om de motie voor te bereiden, de gelegenheid geven om die in te dienen, dat we daarna de koffiepauze houden en dat we daarna het debat afmaken als een regulier debat. Dus dat we dan eerst alle fracties hun bijdragen laten hebben, waarna het College een antwoord geeft en we daarna mogelijk over kunnen gaan tot de stemming over de moties.

Wie kan ik het woord geven over een in te dienen motie? Dat is de heer Van Kesteren.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Gehoord de beraadslagingen zijn we van mening dat deze motie meer helderheid zal verschaffen over de bedoeling, namelijk het bijstoken van biomassa. We zijn ook tegemoetgekomen aan een verzoek van een flink aantal partijen om RWE los te koppelen van die MER-procedure. Dat doen we met deze motie. Dus alle reden om deze motie te gaan steunen, want aan alle verzoek is gehoor gegeven.

De VOORZITTER: Begrijp ik het goed dat in dezelfde beweging waarin u deze indient, de vorige nu is ingetrokken? Of komt die erbij?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Voorzitter, wij zijn zeer principieel, dus wij vinden toch dat ook de andere motie ook de kans moet krijgen om aangenomen te worden. Al is deze nog duidelijker, maar goed.

De VOORZITTER: Ik vraag het alleen maar om administratieve redenen, hoor. Dank u wel. Dan ga ik uw motie voorlezen. Dat is de motie met nummer 336 met als titel 'Onderzoek bijstook biomassa', ingediend door de fractie van de PVV, mede namens de fractie van de Partij voor de Dieren:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 13 december 2017, Constateerend dat

- kolencentrales meer biomassa bij willen stoken;
- dit als verduurzaming wordt gepresenteerd;

- er veel discussie is over de duurzaamheid van de bijsmaak van biomassa;
- veel wetenschappers dit allang niet meer zien als duurzaam;

Overwegende dat

- bij de biomassa uitsluitend gebruik wordt gemaakt van reststromen uit binnen- en buitenland;
- de benodigde hoeveelheid biomassa dusdanig veel is dat twijfels bestaan over de toereikendheid van reststromen;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

1. een onderzoek te doen naar wat de gevolgen van de bijsmaak van biomassa zijn voor zowel de CO₂-uitstoot als de biodiversiteit vanaf de bron tot en met de uitstoot;
2. dit onderzoek voor te leggen aan Provinciale Staten;

En gaan over tot de orde van de dag!

Ik schors de vergadering voor tien minuten. En er staan koffie en thee klaar voor u in het atrium.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering.

We doen dus de reguliere lijst van fracties vanaf nu. Ik kijk nu even of er behoefte is aan woordvoering in tweede termijn. Dat is het geval bij de Partij van de Arbeid, mevrouw De Haas.

Mevrouw DE HAAS (PvdA): Zoals ik eerder ook heb proberen duidelijk te maken, deelt de PvdA de zorgen, ook mondiaal, met betrekking tot de duurzaamheid. Echter het laten onderzoeken van de gevolgen door het College is niet de manier om deze zorgen te uiten. Het onderzoek hoort thuis bij het Rijk. Wij zitten hier immers niet om te onderzoeken om het onderzoeken. Als wij niets met de resultaten kunnen, zie ik niet de meerwaarde van een onderzoek in. Dit betekent dus ook dat wij beide moties niet gaan steunen.

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Zoals ik daarnet al had geschetst, hebben we inderdaad twee discussies, namelijk de discussie over de certificering van duurzame biomassa en wat die dan inhoudt en dat er zorgen zijn over de effecten op de biodiversiteit – en daarmee ook die op de CO₂-uitstoot. En daarnaast de discussie over wat wij hier op tafel moeten hebben en wat wij met die informatie kunnen in onder andere de vergunningenprocedure.

En in reactie op de nieuwe motie kan ik aangeven dat het ook hier gaat om informatie die dan vervolgens bij ons op tafel ligt en waar wij in onze afweging niks mee kunnen. Daarmee geef ik wel aan – dat had ik net ook al zo geformuleerd – dat wij wel de zorgen van de Staten over willen brengen naar het Rijk als het gaat om biodiversiteit en de effecten van biomassa-bijsmaak.

Mevrouw HOMAN (PvdD): Volgens mij hield die toezegging nog iets meer in net, namelijk dat u die zorgen ook overbrengt naar RWE.

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Dat klopt. Ik kan natuurlijk niet precies die zin woordelijk herhalen, maar het ging erom dat ik wilde aangeven dat ik graag de zorgen van de Staten over wil brengen als het gaat om de effecten van de biomassa-bijsmaak op de biodiversiteit én de CO₂-uitstoot. Dus breder dan wat wij mee kunnen nemen in de afwegingen rond de vergunning. Daarmee lijkt het mij het beste om die over te brengen naar het Rijk en omdat het Rijk subsidieverstrekker is aan RWE, daarmee ook aan RWE.

De heer RAM (PVV): U zegt dat we er niks mee kunnen. De vraag is het volgende. We hebben een ongelooflijk debat gehad over de gaswinning: daar zijn we ook niet bevoegd. Toch kunnen we daar van alles mee, ook moties indienen naar het Rijk. Dus we kunnen hier volgens mij in deze zaak wel degelijk iets mee. Dus het lijkt me goed om aan hoe wij omgaan met energie in onze provincie, veel aandacht te besteden en daar ook deze discussie in de Staten over te voeren. Hoe kijkt u daartegenaan?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Nou, dat ben ik grotendeels met de heer Ram eens. Ook in het gaswinningsdossier hebben we vaak hier in de Staten gesproken over signalen die moesten worden afgegeven aan het Rijk. Dus vandaar dat ik ook aangeef dat ik het signaal en de zorgen over biomassa-bijsmaak graag doorgeef aan het Rijk. Echter, wij kunnen die niet meenemen in onze vergunning.

De heer RAM (PVV): Nou ja, de tweede motie gaat niet over de vergunningverlening, maar over dat we de feiten boven tafel krijgen en dat we hier in deze Staten een goede afweging kunnen maken over biomassa. Dus de vraag is: kunt u daarover ons van informatie voorzien, zodat wij hier in deze Staten een goede discussie kunnen voeren?

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): In dit geval gaat het niet om informatie die wij beschikbaar hebben of waar wij op een simpele wijze onderzoek naar kunnen doen. Dit is diepgravende informatie die effect heeft op niet alleen de kolencentrales in onze provincie. En dat is volgens mij ook het verschil met het dossier gaswinning: wij hebben het hier over meerdere kolencentrales waarbij meerdere subsidies voor biomassabijstook zijn verstrekt. Dus de discussie hoort daarmee ook echt bij het Rijk en heeft daarmee dan ook een andere positie dan de discussie over het gaswinningsdossier.

De VOORZITTER: De heer Ram, ten slotte.

De heer RAM (PVV): Laatste vraag aan de gedeputeerde. Zij geeft aan dat er een diepgaand onderzoek moet worden gedaan in feite. Nou, het lijkt me dan een goede zaak om dat te doen, om vervolgens hier de discussie over te voeren. Dat betekent dat we op dit moment dus helemaal niet zijn voorzien van de juiste informatie, dus mijn verzoek nogmaals aan het College is om dat onderzoek wél te doen.

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Deze vraag heb ik in andere vormen, maar met dezelfde strekking vandaag meermalen gehoord, dus daar heb ik volgens mij reeds antwoord op gegeven.

De VOORZITTER: Dank u zeer. Ik kijk eens even rond. Volgens mij is er reden om de beraadslagingen te sluiten. Dat doe ik dan ook.

Is er iemand die een stemverklaring wil afleggen? Dat is royaal behoefte aan, ik begin bij de SP.

De heer MASTENBROEK (SP): Ja, wij zullen voor de motie stemmen. Dat had ik al gezegd en hoeft dus verder geen toelichting.

De tweede zullen wij niet steunen, omdat wij niet vinden dat de provincie dit onderzoek moet doen.

Mevrouw KRUIZE (D66): D66 zal beide moties niet steunen. Over de eerste had ik dat al gezegd.

De tweede, evenals de SP, ook niet. Wij vinden dat dit geen zaak voor de provincie is, maar voor het Rijk. Wij zijn echter wel heel blij met de toezegging van de gedeputeerde dat zij ook de zorgen van deze Staten proactief zal willen uitdragen.

Mevrouw DIJKSTRA (VVD): Motie 335: wij vinden het belangrijk om een betrouwbare overheid te zijn. We zijn aan het einde van het traject van vergunningverlening. En het stellen van aanvullende regels die geen rechtskracht hebben, vinden we voor de continuïteit van het bedrijfsleven onwenselijk. We zullen die motie dan ook niet steunen.

De tweede of laatste motie: ja, we vinden het ook wel belangrijk dat alle feiten over dit onderwerp boven tafel komen. Maar als provincie moeten we ook realistisch zijn: we hebben niet de middelen en de macht om deze grote en ook grensoverschrijdende onderwerpen zo te laten onderzoeken. Wat ons betreft *not the time, nor the place*.

De heer NOLLES (GroenLinks): Wij zouden ons in onze stemverklaring willen aansluiten bij wat zonet door D66 is gezegd.

De VOORZITTER: Dank u zeer. Zijn er nog mensen die ik over het hoofd heb gezien, die een stemverklaring willen afleggen? Dat is niet het geval, geloof ik. Dan kunnen we gaan stemmen over de moties.

Ik begin met de eerst ingediende motie, nummer 335, de motie waarboven staat 'MER van bron tot eindproduct'. Wie is er die motie? Voor die motie stemmen de fracties van de Partij voor het Noorden, de PVV, Groninger Belang, de SP en de Partij voor de Dieren. Wie is daartegen? Tegen de motie stemmen de fracties van de Partij van de Arbeid, D66, de ChristenUnie, de VVD, GroenLinks en het CDA. Dat betekent dat de motie is verworpen.

Dan kom ik toe aan motie 336, waarboven staat 'Onderzoek bijstook biomassa'. Wie is er voor die motie? Voor die motie stemmen de fracties van de Partij voor het Noorden, de PVV, Groninger Belang

en de Partij voor de Dieren. Wie is daartegen? De fracties van de Partij voor de Dieren, de SP, D66, de ChristenUnie, de VVD, GroenLinks en het CDA. Dat betekent dat ook die motie is verworpen.

B. Motiedebat 'Stuur de gaswinning met pensioen' (vreemd aan de orde, op verzoek van de fractie van de SP)

De VOORZITTER: 3.B is het tweede motiedebat, over de aangekondigde motie van de SP over het beleggingsbeleid van het Ambtenaren Pensioen Fonds met de pakkende titel 'Stuur de gaswinning met pensioen'. De motie is rondgestuurd aan alle andere fracties. Ook dit doen we weer in de vorm van een motiedebat.

We beginnen de eerste termijn van de Staten met de heer Șerbănescu.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Overstromingen, droogte, woestijnvorming, wereldwijde voedsel- en watertekorten en ongekende vluchtelingen. Dat is volgens klimaatwetenschappers onze toekomst, als wij niet meer dan 80 procent dan op dit moment alle bekende fossiele brandstoffen onder de grond laten zitten. Maar het handjevol fossiele megabedrijven dat de overgrote meerderheid van alle klimaatschade ter wereld veroorzaakt, peinst er niet over om de zo winstgevende olie- en gasvoorraden onder de grond te laten.

Dichter bij huis: 134.000 Groningers zitten met schade door de gaswinning, voelen zich niet meer veilig in hun huis, krijgen steeds meer te maken met gezondheidsschade. Maar de NAM peinst er niet over om de zo winstgevende gaswinning af te bouwen. En waarom? Omdat het systeem nou eenmaal zo werkt. Het in de hens zetten van fossiele brandstoffen levert de fossiele industrie megawinsten op, terwijl de nadelen niet voor hun rekening komen. En als we die fossiele industrie haar gang laten gaan, dan gaat Groningen kapot aan de gaswinning en dan gaat ons klimaat kapot aan de uitstoot.

Nou, dat is een bekend verhaal en er wordt op allerlei fronten wordt er strijd geleverd tegen de fossiele industrie en tegen de gaswinning. Maar er is nog één strijdtoneel dat nog niet is geopend. We hebben met het overheidspensioenfonds een klein stukje grootkapitaal in handen en dat wordt tot nu toe nog gebruikt om de fossiele industrie in het zadel te houden. Het pensioenfonds ABP investeert 10 miljard in de fossiele industrie en 1,5 miljard bijna direct in de twee grote aandeelhouders van de NAM. Daarom dienen wij deze motie in.

De VOORZITTER: Dat is de motie met nummer 337 met als titel 'Stuur de gaswinning met pensioen', ingediend door de fractie van de SP, mede namens de fracties van GroenLinks, de ChristenUnie, de Partij voor het Noorden, de Partij voor de Dieren en de Partij van de Arbeid:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 13 december 2017,
Constaterende dat

- het pensioenfonds voor de publieke sector, ABP, 10,4 miljard euro heeft belegd in de fossiele industrie, waarvan ruim 1,3 miljard euro rechtstreeks in de beide aandeelhouders van de NAM;
- ondanks dat ABP heeft aangegeven duurzamer te willen beleggen, de fossiele investeringen van het fonds vorig jaar met 20 procent zijn toegenomen;

Overwegende dat

- de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen schadelijk is voor mens en milieu en een dringende noodzaak bestaat om over te stappen op duurzame alternatieven;
- de gaswinning in onze provincie immense nadelige maatschappelijke gevolgen heeft gehad;
- door investeringen in de fossiele industrie, met het pensioengeld van onze ambtenaren indirect wordt geïnvesteerd in de onveiligheid van onze eigen inwoners;

Voorts overwegende dat

- uit onderzoek blijkt dat alternatieve beleggingen minstens zoveel rendement opleveren als investeringen in de fossiele industrie en waarschijnlijk zelfs meer;
- hoewel duurzame beleggingen dus rendabel zijn, de meerderheid van ABP-spaarders heeft aangegeven bereid te zijn om meer te betalen voor een groen pensioenfonds;
- de gemeenten Utrecht, Amsterdam, Den Haag, Nijmegen en Leiden het ABP vorig jaar hebben opgeroepen om te stoppen met fossiele beleggingen en de Rijksuniversiteit Groningen in september dit jaar een soortgelijke oproep heeft gedaan;
- de provincie Groningen, als werkgever van haar ambtenaren, indirect via het IPO vertegenwoordigd is in de verantwoordelijke organen van het ABP en daarmee invloed kan uitoefenen op het pensioenfonds;

Spreekt als hun mening uit dat

- het investeren van ABP-geld in de fossiele industrie in het algemeen, en in de NAM in het bijzonder, vanwege de schadelijke maatschappelijke gevolgen onwenselijk is;

En roepen het College van Gedeputeerde Staten op om:

3. via de daarvoor beschikbare en geëigende kanalen bij het ABP te pleiten om, waar juridisch en technisch mogelijk, te de-investeren uit fossiele beleggingen, om geen nieuwe investeringen te doen in de aandeelhouders van de NAM of overige fossiele energiebedrijven, en voor het verantwoord beleggen van het hiermee vrijgekomen geld;

En gaan over tot de orde van de dag!

Ik zie de heer Van Kesteren bij de interruptiemicrofoon staan. Maar we oefenen ook dit keer echt strak het motiedebat en we doen het even niet, interromperen. Het gaat ons lukken deze keer.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Dank, voorzitter.

Terwijl de Groningers dag in, dag uit strijden voor hun gerechtigheid in de ogen van de schade door de gaswinning, wordt het pensioen van onze ambtenaren dus deels geïnvesteerd in de fossiele industrie. Dat is een volstrekt bizarre situatie. Laten wij ons aansluiten bij Leiden, Amsterdam, Den Haag, Utrecht, Nijmegen, een aantal hogescholen en de Rijksuniversiteit Groningen, die zich al hebben uitgesproken voor een fossielvrij pensioen. Laten wij als Groningers ook aan de andere provincies het goede voorbeeld geven en duidelijk maken dat wij niet langer gaan meebetalen aan onze eigen onveiligheid.

Wij zeggen vandaag: “Stuur de gaswinning met pensioen”.

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Hartelijk dank, voorzitter, voor het voorlezen van de motie. Ik heb die nog niet, maar ‘Stuur de gaswinning met pensioen’ vind ik een geweldige titel.

Ik denk dat het goed is om even hier te schetsen dat wij inderdaad via een getrapte vertegenwoordiging invloed kunnen hebben op de beleggingsportefeuille van het ABP. In de afgelopen periode, om precies te zijn: eind 2016 en begin 2017, hebben wij via het portefeuillehoudersoverleg er ook aandacht voor gevraagd. We hebben gevraagd aan het ABP om te komen vertellen wat het precies doet met zijn beleggingen en om eerlijk te zijn waren we daar niet echt tevreden over. We hebben dat toen heel duidelijk gekoppeld aan ons duurzame energiebeleid en aangegeven dat we ook vinden dat het Rijk, maar eigenlijk ook alle andere organen, daar het goede voorbeeld in moeten geven.

En wat daar nog bijkwam, is dat vorig jaar De Nederlandsche Bank heeft aangegeven dat er bij de investeringen moet worden gekeken naar de spreiding van de risico's en ze zagen op dat moment dat de fossiele investeringen minder rendement zouden op gaan leveren de komende jaren dan duurzame investeringen. Twee grote thema's die we daar hebben geagendeerd.

Echter, het derde thema, heel specifiek gericht op de gaswinning, hebben we nog niet zo stellig neergezet en daar zijn we zeker toe bereid, dus ik kan de motie aanraden.

De VOORZITTER: Nog even voor de orde: mocht er iemand nú willen interromperen, dan is dat mogelijk. De heer Șerbănescu.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja, wat een plezier.

Ja, we zijn natuurlijk ongelooflijk blij met de beantwoording door het College. We zijn blij dat het College deze motie ook aanraadt. Want, zoals al gezegd, we betalen op dit moment al mee met de pensioenen van onze ambtenaren aan onze eigen onveiligheid, terwijl investeringen in de fossiele industrie niet alleen schadelijk zijn voor Groningen, schadelijk zijn voor de wereld, maar daarnaast ook nog eens een keertje inderdaad minder rendabel en daarnaast ook nog een keertje niet op draagvlak kunnen rekenen onder de pensioenspaarders van het ABP – zo blijkt uit onderzoek. Dus ja, we zijn ongelooflijk blij met deze beantwoording.

Ik zie dat de heer Van Kesteren dat niet helemaal schijnt te zijn.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Kijk, in vorige debatten hebben we kunnen zien dat investeren in duurzaamheid niet altijd rendabel is – meestal niet. En dat pensioengerechtigden – althans, zij die aangesloten zijn bij een pensioenfonds – meer geïnteresseerd zijn in hun goede en fijne oude dag en in een rendabele pensioenbelegging. Maar in het marxistische denken van de SP, waarin de internationale solidariteit de wereld kan verbeteren, wordt van een pensioenfonds geëist dat het investeert in onrendabele duurzaamheid. Realiseert de heer Șerbănescu, voorzitter, zich ook dat investeren in fossiel – want daar kunnen we de komende decennia niet zonder – toch voor de pensioengerechtigden een betere investering is? Natuurlijk zijn wij ook voor duurzaamheid, maar het

is niet gezegd dat niet in alternatieve fossiele energie geïnvesteerd zou kunnen worden. Want daar kunnen we echt niet zonder.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja, de heer Van Kesteren verwijt ons op dit moment marxisme en dan zal hij daar vast mee bedoelen dat de marxist inziet dat op het moment dat er aan de ene kant private winsten zijn, maar vervolgens de schade voor hetzelfde bedrijf dat die winsten maakt en dat leidt tot een disbalans. En die disbalans hebben wij nu. Op het moment dat wij ergens investeren in de fossiele industrie, dan wordt daar winst mee gemaakt door Shell, dan wordt daar winst mee gemaakt door ExxonMobile. Maar zij hoeven vervolgens niet op te draaien voor de schade die daarvan komt.

Maar goed, ik zal even eerlijk zijn, ik zal de vraag beantwoorden – want dat is wel zo netjes. Ja, ik weet niet waar de heer Van Kesteren het vandaan haalt dat het minder rendabel zou zijn: dat is gewoon volstrekte lariekoek. Er is een onderzoek geweest van de Rijksuniversiteit Groningen, van twee economen die bewijzen dat de laatste vijf jaar – of de laatste tien jaar – die investeringen in fossiele energie net zo rendabel geweest zouden zijn op het moment dat zij in duurzame energie waren gedaan. Sterker nog, er is ook een onderzoek van een onderzoeksbureau dat aantoont dat we zo'n 7 miljard aan rendement mis zijn gelopen door te sparen bij het ABP in de fossiele industrie. Dus ja, uiteindelijk is dat gewoon niet waar wat de PVV beweert. Het is gewoon rendabeler, de investeringen in duurzame energie. Of ten minste net zo rendabel als al die vieze investeringen, met als voordeel dat je van je pensioen kunt genieten in een aardbevingenvrije provincie zonder overstromingen en zonder vluchtelingenstromen op de vlucht voor allerlei voedseloorlogen. Ik hoop dat de PVV misschien voor dat laatste argument gevoelig is. Maar goed, ik zie dat dat niet zo is.

De heer KNEGT (CDA): Ja, de heer Șerbănescu-Kele en mevrouw Homan geven aan dat ze dit steunen. *An sich* prima, maar ik ben wel benieuwd wat de mensen die hierover gaan, hiervan vinden. Hebt u die ook geconsulteerd, de ambtenaren zelf? Want het zijn hun centen en het is hun spaarpot en wij gaan nu vanuit onze rol als werkgever – laat ik het dan zo maar even zeggen – hier wat van vinden en hier ook wat aan doen.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja goed, dat de wet het zo bepaald heeft en dat het binnen het pensioenfonds zo bepaald is dat werkgevers naast de werknemers ook invloed hebben op het pensioenfonds, is natuurlijk niet iets wat wij bedacht hebben. Maar dat is wel hoe het systeem werkt. En als je kijkt naar het feit dat de werknemers die sparen bij het ABP, zelf een actie op touw zetten, zelf 14.000 handtekeningen hebben opgehaald voor een fossielvrij pensioenfonds, zelf aangeven in het onderzoek van het INO dat gedaan is bij een aantal duizenden pensioenspaarders dat ze liever een groen pensioen willen met minder rendement dan een grijs pensioen met meer rendement – even los van het feit dat er van minder rendement geeneens sprake is –, ja, dan lijkt het mij het heel duidelijk. Die werknemers willen zelf dat hun pensioen vergroend wordt en mij lijkt het als goede werkgever dat wij ze een steuntje in de rug moeten geven en hun belangen ook daarbij moeten meenemen en moeten behartigen.

De heer KNEGT (CDA): Ja, meneer Șerbănescu-Kele heeft hier een abstract verhaal – prima. Maar wat vinden de ambtenaren hier in dit provinciehuis ervan? Want in die rol zitten wij hier en die rol doet u ook een beroep op ons als Staten om daar een uitspraak over te doen. Dus graag inzoomen op onze ambtenaren.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja, ik hoop van ganser harte dat de ambtenaren dit debat meekijken en vervolgens zich hier ook aansluiten bij deze oproep. Nogmaals, zoals gezegd, bij de spaarders van het ABP zijn er op dit moment al 14.000 handtekeningen opgehaald voor een fossielvrij pensioen. Overal in Nederland zijn er acties op touw gezet, dus het lijkt mij dat het draagvlak er zeker is.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, ik wil bij de heer Șerbănescu toch onder de aandacht brengen dat eerlijke informatie naar ook pensioengerechtigden toe veel helderheid zou verschaffen en een andere mening bij hen tot gevolg zou hebben. Realiseert de heer Șerbănescu zich ook dat het huidige duurzaamheidsbeleid van biomassa en dergelijke leidt tot meer armoede, dat de voedselvoorziening daardoor ook in gevaar komt, dus dat de honger in de wereld toeneemt en dat u consequent – consequent – geobsedeerd blijft geloven in deze duurzaamheidsgekte? Denkt u niet dat met de verdubbeling van de energienota in de toekomst en ook de investeringen in subsidies – die banken niet willen doen, als die subsidies zullen wegvallen – u een groot deel van die achterban tekortdoet? Want u neemt het op voor de gewone mensen. Nou, de gewone mensen zullen van dit

duurzaamheidsbeleid de dupe zijn. Realiseert u zich dat of blijft u in uw obsessieve gedachte steken van het duurzaamheidsdenken, waarin ook een marxistisch element in zit?

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja kijk, nogmaals: wat de PVV steeds zegt, dat die duurzame projecten minder rendabel zouden zijn dan die in de gaswinning, is dus lariekoek. Ik heb geen énkél argument gehoord waarom dat geen lariekoek zou zijn, dus ik blijf dat stellen. Het is lariekoek. Dus ja, wat dat betreft hoef ik daar niet op in te gaan.

Even één voorbeeld: er wordt hier over banken gesproken. Vandaag heeft de Wereldbank bekendgemaakt dat ze niet meer zal investeren in de fossiele industrie. Dus blijkbaar is het zelfs bij de Wereldbank op dit moment tot het brein doorgedrongen dat fossiele investeringen op de lange termijn niet rendabel zijn.

De heer SCHEFFERS (Groninger Belang): Ik heb twee vragen. De eerste sluit eigenlijk aan op het antwoord op de vraag van de heer Knegt. Moet ik het zo begrijpen dat u eigenlijk zegt dat u niet weet wat de ambtenaren in dit huis hiervan vinden en dat u eigenlijk eerst wilt dat wij als werkgever ergens voor pleiten, in de hoop dat onze ambtenaren het daarmee eens zijn? Dat is vraag één.

De tweede vraag is het volgende. Het wordt een beetje gepresenteerd alsof, op het moment dat wij zeggen dat wij niet meer beleggen in deze fondsen, die onder andere investeren in deze bedrijven, daarmee een einde komt aan de gaswinning et cetera. Wat is nou precies onze invloed op die totale begroting van die bedrijven? Over welk aandeel spreken we hier?

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja, dat heb ik een keer samen met leden van Groninger Belang in hun fractiekamer uitgerekend, dat percentage. Nou weet ik niet meer wat de precieze uitkomst was. Groninger Belang had verwacht dat we daar redelijk veel invloed op zouden hebben, ik had dat niet verwacht. Nou bleek ik uiteindelijk gelijk te hebben: dat was een heel klein onderdeel. Dus verwachten wij, op het moment dat wij gaan zeggen dat we onze investeringen daaruit gaan trekken, opeens de NAM gaat stoppen met de gaswinning? Nee, natuurlijk niet. Maar laten we wel eerlijk zijn: op het moment dat wij 1,5 miljard beleggen voor de aandeelhouders van de NAM via het ambtenarenpensioenfonds, op het moment dat wij het pensioen van onze ambtenaren, die dag in, dag uit strijden voor de gerechtigheid van de Groningers, beleggen in dezelfde NAM, die hier de problemen veroorzaakt, dan is dat een bizarre situatie. Daar willen we niet meer aan meebetalen. Dat is punt één.

[Technische storing]

De VOORZITTER: Dames en heren, ik heb daarnet tijdens de pauze voor u een karweitje doorgekregen van onze technicus: u moet zich opnieuw aanmelden. Ja, het is een spontane pauze midden in een debat. Maar als u zichzelf even weer wilt aanmelden, dan dient u de democratie.

Met excuses voor de technische onvolkomenheden. Ik hoop dat u allemaal bent aangemeld, we hervatten het debat waar we het zonet door een harde piep hebben laten stilleggen. En ik ben eigenlijk even kwijt op de heer Scheffers nou net een vraag gesteld.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja, en toen was ik halverwege de beantwoording.

De VOORZITTER: Ik zou zo zeggen: begint u even opnieuw.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja, want de vraag van de heer Scheffers was eigenlijk: wat voor invloed hebben wij nou als ABP op het moment dat wij weggaan bij die beleggingen in de gaswinning? En toen zei ik dat ik het ten eerste al heel wat waard vind als wij niet meebetalen aan onze eigen onveiligheid hier in de provincie Groningen.

Maar goed, daarnaast: ja, wat is de invloed die wij daarop hebben? Het is een procentpunt ongeveer, het is weinig. Maar wij moeten niet vergeten dat er wereldwijd een hele *de-investment* campagne op gang is gekomen: er zijn steeds meer grote fondsen die uit de fossiele energie gaan. Het Noorse staatsfonds is een van de grootste fondsen ter wereld en dat is uit de fossiele industrie gegaan. Het Zweedse overheidspensioenfonds is uit de fossiele industrie gegaan. Ik heb vandaag dus gehoord dat de Wereldbank uit de fossiele industrie is gegaan en zo zijn er steeds meer grote fondsen die dat doen. Het ABP is het grootste Nederlandse investeringsfonds en zou daarmee wel echt een signaal afgeven. Fossiele energie is iets van het verleden, we zitten er helaas voorlopig nog aan vast, maar we gaan daar niet meer met ons eigen geld in investeren – wat mij betreft, tenminste.

De VOORZITTER: De heer Scheffers, ik meen voor een afrondende vraag.

De heer SCHEFFERS (Groninger Belang): Nou, eigenlijk niet, voorzitter, want ik had twee vragen gesteld. Dus ik zou ook graag een antwoord horen op mijn eerste vraag.

De VOORZITTER: Kunt u die nog even herhalen voor de kijkers thuis?

De heer SCHEFFERS (Groninger Belang): Ja, voor de kijkers thuis. Ik had nog iets gevraagd in reactie op uw antwoord op de vraag van de heer Knegt. Moet ik die reactie zo opvatten dat u eigenlijk niet weet hoe de ambtenaren in dit huis niet weten hoe zij tegen deze situatie aankijken?

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Nou, zo kort dag als het hier was, moet ik inderdaad toegeven dat ik daar niet persoonlijk onderzoek naar heb gedaan, ook onder andere omdat het bij het maken van een politieke beslissing natuurlijk bij ambtenaren waarschijnlijk wat gevoeliger ligt om van tevoren te gaan spreken met politici. Maar ja, op het moment dat de heer Scheffers op dit moment zegt dat hij dat graag wil weten, sluit mijn fractie zich daarbij aan. Dat willen wij ook en ik garandeer u dat wij waar mogelijk zoveel mogelijk samen met de ambtenaren die acties zullen ondersteunen. Ik heb contact opgenomen met een aantal van die actiegroepen. Er bestond een bij de universiteit, er bestaat een grote actiegroep met 14.000 handtekeningen landelijk en wij gaan ons daarbij aansluiten. En ik wil daar ook met elke ambtenaar in dit huis die zich daartoe bereid voelt, optrekken voor een fossielvrij pensioenfonds.

Even los daarvan: ik weet heus wel – nogmaals, uit onderzoek – hoe het ligt onder de spaarders van het ABP. En daar ligt het zo dat een ruime meerderheid een groen pensioen wil en een grote meerderheid daar ook nog eens toe bereid is daar meer voor te betalen – al hoeft dat niet meteen zo te zijn. Dus dat komt wel goed.

De VOORZITTER: De heer Scheffers, ten slotte.

De heer SCHEFFERS (Groninger Belang): Ja, ten eerste: u legt mij eigenlijk woorden in de mond die ik niet heb gezegd. Ik heb niet gezegd dat ik wil weten hoe onze ambtenaren hierover denken. Waar het mij om gaat is dat u aan ons vraagt om als werkgever op te treden voor onze ambtenaren, terwijl ik niet weet wat onze eigen provinciale ambtenaren. Kijk, het punt is: u verwijst naar een onderzoek waarin een aantal ambtenaren heeft gezegd dat men iets wil. Maar u weet niet of dat ambtenaren zijn van Noord-Brabant, Zeeland of Utrecht: dat weet ik niet, u volgens mij ook niet. Maar wij treden alleen op voor onze eigen ambtenaren. Dus als u niet weet wat onze eigen ambtenaren ervan vinden, dan kunt u toch niet als werkgever iets voor hen gaan bewerkstelligen? Dat is één.

En punt twee is het volgende. Eigenlijk, als ik dus kijk naar de invloed die wij hebben als heel kleine speler, hebben wij het hier eigenlijk over een druppel op de gloeiende plaat en is deze motie eigenlijk puur en alleen symbolisch bedoeld.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Het is een druppel op een gloeiende plaats die wat mij betreft hopelijk een waterval van andere fondsen teweeg gaat brengen. We zijn de grootste investeerder van het land met het ABP, dus daarmee is het zeker een symbool, een signaal, maar wel een van grote waarde, dat zich aansluit bij de rest van de wereld en echt een richting inzet. Op het moment dat wij met het ABP een kentering maken door fossielvrij te worden, geven we daarmee het juiste voorbeeld.

En nogmaals, wat de ambtenaren betreft: ja, dit jaar kwam het bericht dat het ABP toch meer heeft geïnvesteerd dan het jaar ervoor in de fossiele industrie. Dat bericht kwam een aantal weken geleden. En volgend jaar zijn alweer de verkiezingen van het vertegenwoordigend orgaan van het ABP en dat getrapt tegen de tijd van die verkiezingen, die in het voorjaar zijn, willen we daar een signaal over afgeven. Dus ja, er was helaas geen tijd voor een enquête vanuit de Staten, die we dan hier zouden moeten afspreken om vervolgens officieel alle ambtenaren anoniem laten invullen wat ze ervan vinden, ze daar een aantal weken voor geven en dat vervolgens meenemen in de volgende Statenvergadering. Dus daar is die tijd helaas niet voor. We weten hoe – nogmaals, ik blijf het zeggen – het landelijk onder al die spaarders werkt en dat zal hier ook zeker niet anders zijn.

De VOORZITTER: De heer Scheffers, écht ten slotte.

De heer SCHEFFERS (Groninger Belang): Ten slotte, voorzitter. U zegt dus dat de tijd er niet voor was, maar dus eigenlijk bent u het wel met mij eens dat wij die zorgvuldige afweging voor onze eigen ambtenaren niet kunnen maken.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja, nogmaals: nee, dat is niet wat ik zeg. Kijk, we weten wat de tendens is bij de ambtenaren, dat is dat 84 procent van de pensioenspaarders een groener pensioen wil zonder fossiele energie. En de grote meerderheid is bereid daar meer voor te betalen, al hoeft dat niet. Het gaat hier in Groningen met die gaswinningsproblematiek écht niet anders zijn en ik snap niet hoe Groninger Belang kan impliceren dat hier in Groningen de fossiele industrie populairder zou moeten zijn dan die bijvoorbeeld in Den Haag is. Dat is niet zo, dat kan niet. Dus ja, laten we ons aansluiten bij de andere gemeenten en overheidsorganen die deze regeling opzetten.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ja, we zijn hier in de Statenzaal opnieuw getuige van een staaltje negatieve socialistische *framing*. En dan vooral, zoals we de SP kennen – en blijkbaar de ChristenUnie, die zich aansluit, nu ook – over het geld van een ander. Want daar gaat u graag over, zonder dat u bij die andere informeert. Dat vinden we eigenlijk onbestaanbaar. De VVD is een partij van de eigen verantwoordelijkheid, dus wij kijken eerst naar onszelf en zo zijn wij ook opgevoed: verbeter de wereld, begin bij jezelf.

In het kader daarvan heb ik twee vragen aan de heer Șerbănescu van de SP-fractie, voorzitter. Welke SP-leden hebben nog een gasaansluiting? En welke SP-leden rijden nog fossiel?

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Over *framing* gesproken: ik vind dit een heel flauwe manier om dit aan te vliegen.

Ten eerste even die opmerking over de ChristenUnie: ja, wij noemen dit kabinet gekscherend 'kabinet Shell I'. Ik vind dat de ChristenUnie in deze Provinciale Staten wél heeft aangetoond dat zij niet naar de pijpen dansen van Shell, maar ook voor haar eigen belangen durft op te komen. Dus ik vind dat een compliment richting de ChristenUnie waard.

Maar goed. Ja, wat dat soort dingen betreft: kijk, ik heb ook een iPhone en zou tóch willen dat Apple meer belasting betaalt – ook dividendbelasting –, maar dat heeft niets te maken met mijn gebruik van de iPhone. Kijk, op het moment dat je ernaar kijkt naar een handjevol fossiele energiebedrijven het overgrote deel van de wereldwijde klimaatschade veroorzaakt, dan moet u nu niet aankomen met argumenten van het niveau 'we moeten tien minuten minder lang douchen' of 'we moeten niet meer op benzine rijden, maar allemaal een Tesla kopen'. Ten eerste kán niet iedereen dat, ten tweede is dát pas een druppel op de gloeiende plaat.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ja, ik constateer dat ik geen antwoord krijg op mijn vraag en ik blijf erbij: u draait dat om. Maar dat is wel degelijk zo dat je met eigen gedrag zaken kunt veranderen. En over het geld van een ander hoor je niet over te gaan.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja kijk, ik snap wel dat de VVD het over het eigen gedrag wil afwentelen, want daar ligt het probleem niet. Maar daar liggen wel de belangen die zij behartigt. Kijk, als we kijken naar Nederland, dan komt een vijfde van alle klimaatschade in Nederland van de huishoudens. Een veel groter deel komt van het bedrijfsleven. Als we wereldwijd kijken, komt tweederde van alle CO₂-uitstoot voor rekening van negentig bedrijven, die dan ook nog eens een keer verenigd zijn in een aantal grote concerns. Dáár ligt het grote probleem. Ja, we moeten verduurzamen, we moeten onze huizen verduurzamen, we moeten uiteindelijk ons vervoer verduurzamen: daar ben ik het helemaal mee eens. Maar op het moment dat je nog op gas kookt thuis en je niks mag zeggen over Shell – ja, nogmaals –, dat is een heel flauwe manier van aanvliegen.

De heer KNEGT (CDA): U geniet hier zichtbaar van, zie ik en de heer Șerbănescu-Kele ook – dat merken we aan zijn breedsprakerige antwoorden waarin hij van alles impliceert en er van alles bijhaalt. Dat is hartstikke mooi, maar u impliceert daarmee ook dat mensen die niet met uw motie meegaan of meestemmen of mensen die in het kabinet zitten, dansen naar de pijpen van Shell – 'kabinet Shell I' noemde u het net. Ik wil dat toch even bestrijden. Ik vind dat de mensen in de Tweede Kamer nu hartstikke hun best doen voor Groningen. Bent u dat met mij eens?

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja, dat impliceer ik ook helemaal niet. Ik zei dat de ChristenUnie niet danst naar de pijpen van Shell en goed, wie de schoen past, trekke hem aan, zou ik eigenlijk zeggen. Dus als het CDA denkt dat die schoen voor hen bedoeld is, dan mogen ze hun eigen

conclusies daaruit trekken. Ik denk inderdaad – ik hoop dat tenminste met mijn goede mensbeeld – dat het merendeel van de parlementariërs hoopt een goede bijdrage te leveren aan het leven van de mensen hier, de Groningers.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Elke partij in deze Staten is het met de SP eens dat de NAM een tik op de vingers zou moeten krijgen. Dat is iedereen het hier met u eens. Maar heeft de SP nou werkelijk de illusie dat met het afzweren van fossiel de gaswinning in Groningen verminderd kan worden?

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja, dat lijkt me per definitie zo. Op het moment dat we geen fossiele brandstoffen meer nodig hebben, gaan we ook geen gas meer winnen. Dank.

Mevrouw BEENEN (PvdA): De Partij van de Arbeid heeft de motie mede ingediend. Aan de uitgebreide overwegingen in de motie heeft de Partij van de Arbeid eigenlijk niks toe te voegen.

Wat ik hier wel wil zeggen, is het volgende. Het ABP is ook mijn pensioenfonds en ik ben een van die mensen geweest die heeft aangegeven, een wijziging van beleggingen erg belangrijk te vinden. Het ABP heeft na die raadpleging in 2016 zelf als een van de eerste pensioenfondsen in Nederland deze koerswijziging ook aangekondigd. Ik was daar zeer blij mee. Maar het gaat echter nog wel te langzaam.

Het is ook daarom dat heel veel gemeenten, de RUG en andere grote instellingen, die in de motie ook zijn genoemd, ook met name hier nog eens een keer extra aandacht voor hebben gevraagd. Ook de vakbeweging hebben wij geraadpleegd, alvorens de motie mede in te dienen, en die heeft er nadrukkelijk voor aandacht om deze koerswijziging in te zetten via haar vertegenwoordiging. Daarbij moet natuurlijk wel gekeken worden naar behoud van werkgelegenheid en de rendementseffecten. Dit alles heeft dus bij ons de overweging ingegeven om de motie mede in te dienen.

De heer SCHIJF (D66): Hier voor u staat een duurzaam mens, dus daar hoeven we niet over te praten. Ik heb behoefte in relatie tot de motie een ander geluid te laten horen. Overigens even tussendoor: langzamerhand worden we wel in deze Staten kampioen in het bezighouden met zaken waar we niet over gaan.

Maar de discussie over dit onderwerp is of wij onze zeer beperkte positie c.q. invloed als Staten aanwenden, ja of nee. En als we dan 'ja' zeggen: of je dat dan doet om investeringen in de aandeelhouders van de NAM te voorkomen – dat is de SP-motie – of om die aandeelhouders Shell en ExxonMobile te overtuigen om actief te investeren in duurzame vormen van energie in onze provincie. Dat laatste zou onze insteek zijn en dan zouden we best een oproep kunnen doen richting College om de lobby te starten om dat te doen.

De motie vinden wij sympathiek, zeker als het gaat om het realiseren van datgene wat wij noemen 'duurzaamheid': daar zijn we het in grote lijnen met elkaar geheel over eens. Het ABP is verantwoordelijk voor zijn eigen investeringsbeleid en ik vind het nogal pretentius om als Staten te denken dat we dat dus van buitenaf kunnen en willen ombuigen. Verandering behoort van binnenuit, in welke organisatie dan ook en zeker in het ABP, plaats te vinden. Als daar kansen toe zijn, zou ik zeer warm willen pleiten voor een lobby van GS om duurzaam te investeren: dat zouden wij zeer waarderen.

Het belang van de ambtenaren, waar meerdere malen al over is gesproken, zou ik willen onderschrijven. Misschien is het een goede gedachte voor de SP om een rondje provincie te doen en bij de ambtenaren handtekeningen op te halen et cetera. Principieel zijn wij het niet eens, ons te bemoeien met zaken waar we geen invloed op hebben. Vanuit PS vinden wij de motie, die wel heel erg met het vingertje wijst, niet effectief.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Ja, een geweldig idee hoor ik hier van D66: een rondje door de provincie om handtekeningen op te halen. Dat zullen we zeker doen. Of het in die vorm is, met handtekeningen, of een andere vorm weet ik niet. Maar doet D66 dan mee?

De heer SCHIJF (D66): Nee. Nee. Nee, want ik vind dat dat van binnenuit moet plaatsvinden. Ik vind dat de ambtenaren hier – trouwens, niet alleen de ambtenaren, ook de Collegeleden zijn betrokken bij het ABP in gemeenschappelijkheid – zélf dat initiatief zouden moeten nemen.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): En is D66 op de hoogte van de meerdere petitie's door het hele land, die door de ambtenaren zelf georganiseerd worden?

De heer SCHIJF (D66): Of ik daarvan op de hoogte ben? Dat doet toch niet terzake?

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Jawel, want dat betekent dus dat de ambtenaren zelf ook al wat doen. En een deel van het besluitvormende orgaan is gewoon al namens de werkgever ingevuld: daar kunnen wij weinig aan doen helaas. Maar dat is zo. Alleen, de ambtenaren die hiervoor zijn, komen niet omdat een groot deel, bijna de helft van het orgaan, voor de werkgevers is. Dus dan lijkt mij dat wij daar namens de werkgevers ook onze stem moeten laten horen, lijkt mij – al is het maar om te ondersteunen.

De heer SCHIJF (D66): Maar u onderkent in ieder geval daarmee het belang van de aangeslotenen als het gaat om verandering van zeg maar het investeringsbeleid. Ik moet u zeggen: ik ben jaren in mijn leven lid geweest van een investeringscommissie van een pensioenfonds, ook bestuurslid van een pensioenfonds. Signalen vanbuiten worden zeer, zeer serieus genomen en dat geldt zeker voor het ABP.

En ik mag nog één opmerking daaraan toevoegen. U moet ook rekening houden met het feit dat het ABP als pensioenfonds niet het allersterkste pensioenfonds is dat wij in Nederland kennen en een van de peilmomenten daarbij is de bezettingsgraad. Het kan zijn dat u door riskant investeringsbeleid ervoor kunt zorgen dat voor de aangeslotenen er sprake is van verlaging van hun pensioenen.

De VOORZITTER: De heer Șerbănescu, ten slotte.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): Volgens meerdere rapporten is het meer dan solide om te investeren in duurzame energie in plaats van in de fossiele industrie. Sterker nog, de fossiele industrie zal op een bepaald moment zelfs waarschijnlijk qua koersen uit elkaar spatten. Maar dat is een heel andere discussie.

Ik wil terug naar de opmerking dat die pensioenfondsen signalen van buitenaf heel serieus nemen. Nou, dan stel ik D66 voor: laten wij dan nu zo'n signaal van buitenaf afgeven.

De heer SCHIJF (D66): Dat was geen vraag, voorzitter.

Mevrouw WULFSE (VVD): Voorzitter, kan ik een vraag stellen aan de heer Șerbănescu?

De VOORZITTER: Ja, weet u, dat kan allemaal wel. Maar hij stond hier geruime tijd achter het spreekgestoelte zonet.

Mevrouw WULFSE (VVD): Nou ja, hij gaf zonet iets aan waarvan ik denk dat het niet klopt.

De VOORZITTER: Nou, als de heer Șerbănescu nog even naar de microfoon komt. Maar ik blijf er kort op zitten, dus laten we het eens proberen.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ja, ik meende de heer Șerbănescu te betrappen op iets wat niet helemaal conform de waarheid is. Hij zei namelijk dat in dat orgaan de meerderheid van de werkgevers zit. Maar ik heb hier staan: *'In het Verantwoordingsorgaan' zoals dat heet 'zitten negentien vertegenwoordigers van werknemers in, dertien pensioengerechtigden en zestien werkgevers.'* Dus het merendeel van het orgaan dat daar mede in adviseert, is gewoon van de belanghebbenden, namelijk de gepensioneerden of de aanstaande gepensioneerden.

De heer ȘERBĂNESCU-KELE (SP): En ik meende dat ik dat ook zei, namelijk dat een aanzienlijk deel van dat orgaan van de werkgevers is. Ik heb nooit geïmpliceerd dat dat de meerderheid is. Maar op het moment dat een groot deel van de werknemers een verandering wil, dan zijn zij verdeeld over allerlei kleine gemeenten en andere plekjes waar zij zitten. Het is dus heel moeilijk voor hen om vanuit daar iets te organiseren en hun mening kenbaar te maken. Ik denk dat ze dat moeten doen en ik ben daartoe ook bereid hen daarin te ondersteunen.

De VOORZITTER: Volgens mij hebt u het antwoord nu wel gegeven. Zullen we het hier maar eens bij laten? De heer Schijf vervolgt zijn betoog.

De heer SCHIJF (D66): Ik was bij mijn conclusie: wij zullen c.q. mijn fractie zal tegen stemmen om principiële redenen die ik duidelijk heb weergegeven.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, de heer Schijf zegt goed op de hoogte te zijn van pensioenen en dergelijke. Dan even een vraag, waar nog niet zoveel aandacht voor is geweest. Vooraanstaande financiële analisten zetten grote vraagtekens bij de houdbaarheid van pensioenen waarbij wordt belegd in fossiele brandstoffen, juist vanwege de zogenaamde 'koolstofbubbel'. Het feit dat de hoogte van de pensioen uiteenspat, omdat die fossiele brandstoffen allemaal niet meer boven de grond zullen worden gehaald. Wat is uw visie daarop?

De heer SCHIJF (D66): Mijn visie is dat pensioenfondsen zeer bewust bezig zijn met hun investeringsbeleid. Er zijn vele pensioenfondsen die er bijvoorbeeld voor hebben gekozen om niet te investeren in de wapenindustrie. Er zijn zeer vele die ervoor hebben gekozen om niet te investeren in de tabaksindustrie. Als het gaat om de fossiele industrie, kunt u er zeker van zijn dat dit onderwerp zwaar op de agendatafel ligt van de pensioenfondsen. Maar mijn stelling is dat dat de verantwoordelijkheid is van de pensioenfondsen zelf, samen met hun – wat dan heet – 'aangeslotenen'.

De heer SCHEFFERS (Groninger Belang): Ja, een aantal zaken heb ik net al benoemd. Wat ik van belang vind is dat de SP hier met heel veel poeha een oproep doet om voor onze ambtenaren beslissingen te gaan nemen en acties op touw te gaan zetten, zonder dat zij weet wat onze ambtenaren daar nou daadwerkelijk van vinden. Is dat nou goed werkgeverschap? Ik denk het niet, ik denk dat dat slecht werkgeverschap is. Het is een beetje de trant van 'wij weten wel wat goed voor u is'. Ik denk dat onze ambtenaren zelf prima kunnen aangeven hoe zij hierin staan en pas als dat duidelijk is, dan kunnen we bekijken in hoeverre wij onze zeer beperkte invloed kunnen uitoefenen.

Ja, de conclusie is eigenlijk dat het een puur symbolische motie is. En de vraag van Groninger Belang is eigenlijk waarom de SP altijd zo hard vooroploopt als het gaat om symbolische moties. Moties die ons niet kosten, die alleen maar oproepen om onze mening over te brengen. Als het gaat om moties die er daadwerkelijk toe doen, waarbij we de portemonnee moeten trekken om gedupeerden te helpen, dan geeft vooral de SP niet thuis. Dan wordt er gewezen naar Den Haag: dat moet het maar oplossen. Want wat schieten nou de gedupeerden – de heer Șerbănescu gaf het net al aan: 134.000 gedupeerden – hiermee op? Helemaal niks. Hen interesseert dit helemaal niks waar het geld naartoe gaat. Zij willen liever wat geld op de bank om te kunnen procederen tegen de NAM. Maar als daar voorstellen over worden gedaan, dan geeft u niet thuis. Dan zegt u: "Nee nee nee, daar zijn al regelingen voor, dat wordt geregeld." Ja, maar twee jaar later hebben die mensen nog steeds geen geld. En je krijgt steeds meer mensen die voorstellen accepteren van de NAM, omdat ze simpelweg geen geld hebben om daartegenin te gaan. Dat is eigenlijk de oproep aan de SP: houdt u zich toch minder bezig met symboliek maar meer met echte daden die ertoe doen.

De heer NOLLES (GroenLinks): Wij zullen voor de motie gaan stemmen, omdat wij vinden dat geld, dat wij als provincie naar pensioenfondsen brengen, moet worden gebruikt op een zodanige manier dat daarmee niet de winning van fossiele grondstoffen worden gefinancierd. Wij vinden het ook een taak van de Staten om hier een mening over te hebben. Het is al kort aangehaald: er is een Verantwoordingsraad bij het ABP: daar zitten werknemers in, daar zitten pensioengerechtigde ex-werknemers in, daar zitten ook de werkgevers voor een deel in. En die werkgevers zitten daar natuurlijk ook om daar hun mening in te ventileren, daar is de provincie ook in vertegenwoordigd – als het niet direct is, dan middellijk. Daarom vinden wij het zeker onze taak om een visie te geven op de beleggingen van de gelden zoals die daar worden gedaan. De Verantwoordingsraad adviseert ook, het is een reglementaire opdracht van die Verantwoordingsraad. Zij adviseert ook over het strategische beleggingsbeleid, dus een opvatting daarover is zeer op haar plaats en wij steunen deze motie dan ook.

De VOORZITTER: Dank u zeer. Dan: is er verder nog behoefte aan woordvoeringen vanuit de Staten? Dat is niet het geval. Dan namens het College mevrouw Homan? Ook geen behoefte? Dan sluit ik de beraadslagingen.

De heer KNEGT (CDA): Voorzitter, ik zou graag één minuut willen schorsen, voordat wij overgaan tot stemmen. Ik wil even nog mijn fractie spreken.

De VOORZITTER: Ik schors de vergadering voor enkele ogenblikken.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik stel vast dat de CDA-fractie voor het bepalen van één schorsingsminuut een werkgevershorloge heeft en heropen de vergadering. Ik geef het woord aan de heer Knecht. Of doet u dat zo in een stemverklaring?

De heer KNEGT (CDA): Nee, ik leg wel een stemverklaring af zometeen.

De VOORZITTER: Ik dacht: u hebt geschorst, u wilt vast uitleggen wat daarin is gebeurd. Nee? Oké.

Dan zijn de beraadslagingen dus net voor de schorsing al gesloten en vraag ik wie er behoefte heeft aan een stemverklaring. Om sportieve redenen geef ik als eerste het woord aan mevrouw De Wrede.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Dat wordt bijzonder gewaardeerd.

Geld is van oorsprong een ruilmiddel en in onze huidige maatschappij zijn geld en de vermeerdering daarvan een doel op zich geworden. Dat leidt ertoe dat het maatschappelijk geaccepteerd is – althans legaal – dat er geïnvesteerd c.q. belegd wordt in zaken als fossiele brandstoffen en zelfs wapenhandel. Dat is een ziek systeem, dat moeten we veranderen en deze motie draagt daar op een kleine, maar toch sympathieke wijze aan bij.

Mevrouw WULFSE (VVD): De VVD vindt dat beslissingen hierover horen te liggen op de tafel waar ze ook besproken worden en dat is in het Verantwoordingsorgaan, waarin werknemers en pensioengerechtigden in grote mate vertegenwoordigd zijn.

De heer KNEGT (CDA): De heer Șerbănescu zei het zelf net treffend: “Het is een druppel op een gloeiende plaat, het is een symboolmotie.” Toch vinden wij het signaal belangrijk en ondersteunen wij dat, omdat wij onderschrijven dat verduurzaming en de-investering uit fossiel belangrijk is. Maar wij hebben grote moeite met de toon en de vorm en wij roepen GS ook op om eerst zijn ambtenaren te consulteren, voordat er een brief naar het ABP gaat.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Duurzaamheid: als het gevoel maar goed is. Het huidige duurzaamheidsbeleid is allesbehalve duurzaam, het is subsidiehandel waarin miljarden worden weggegooid, die geen schonere wereld opleveren, maar slechts een paar duizendste graad opwarming van de aarde oplevert. Wij kunnen deze motie niet steunen, omdat de komende decennia rendabele fossiele alternatieven nodig zijn. Dan pas kan de gaswinning in Groningen omlaag, dat is ook in het belang van Groningen en de Groningers en de gepensioneerden. En als lid van het ABP wil ik dan ook nog eens expliciet dit bij deze instelling onder de aandacht brengen.

De VOORZITTER: Wel, ik meende ook beweging te zijn bij Groninger Belang. Vergis ik mij? Ik vergis mij. Mevrouw Wulfse, een tweede stemverklaring?

Mevrouw WULFSE (VVD): Voorzitter, een punt van orde. Mag dat?

De VOORZITTER: Ja.

Mevrouw WULFSE (VVD): Het CDA voegt eigenlijk iets toe aan de motie. Want men vraagt om een toezegging dat de ambtenaren geconsulteerd worden. Hoe moeten we dit interpreteren?

De VOORZITTER: Dat weet ik niet, maar ik ga nu bezig met de stemmingen. Verder geen stemverklaringen meer? Nee.

Dan ga ik de motie in stemming brengen. Wie is er voor deze motie? Voor deze motie stemmen de fracties van de Partij van de Arbeid, de Partij voor het Noorden, de SP, de ChristenUnie, GroenLinks, de Partij voor de Dieren en het CDA. Wie is daartegen? Daartegen stemmen de fracties van de PVV, Groninger Belang, D66 en de VVD. En daardoor is de motie aanvaard.

4. Hamerstukken

A. Voordracht Wijziging van de Verordening op de instelling en invordering van de nazorgheffing provincie Groningen

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.]

B. Voordracht Besluit wijziging reglement van het waterschap Hunze en Aa's

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.]

C. Voordracht Besluit wijziging reglement van het waterschap Noorderzijlvest

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.]

D. Voordracht Realisatie Gerrit Krolburg

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.]

E. Voordracht Planuitwerkingsbesluit deel 2 project Wunderline

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.]

F. Voordracht Nieuwe systematiek verantwoording subsidieasten en wijziging van de Begrotingen 2017 en 2018, 21 november

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.]

G. Voordracht Financiële Verordening provincie Groningen 2017, 21 november

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.]

H. Voordracht Vaststelling Normenkader 2017, 21 november

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.]

I. Voordracht van de Werkgroep Vergaderwijze betreffende een vergaderwijze nieuwe stijl

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Zoals we in de commissie al hebben aangegeven, zullen wij niet instemmen met dit voorstel. Wij vinden het eigenlijk wel beter zoals het vergaderen nu gaat.

De heer NOLLES (GroenLinks): Wij zullen als fractie voor dit voorstel stemmen. Maar wel met die aantekening dat wij zorg hebben over de goede verdeling van de onderwerpen over de verschillende commissiedagen en dat dat echt alle aandacht moet gaan verdienen.

De VOORZITTER: Laten we dan samen ervoor zorgen dat het die aandacht ook krijgt. Verder nog iemand een stemverklaring? Niemand.

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten, waarbij de fractie van Groninger Belang geacht worden tegen te hebben gestemd en met inachtneming van de stemverklaring van de fractie van GroenLinks.]

5. Ingekomen brieven

A. Ingekomen brieven van Gedeputeerde Staten

[Zonder beraadslaging voor kennisgeving aangenomen.]

B. Ingekomen brieven van derden

[Zonder beraadslaging voor kennisgeving aangenomen.]

6. Kortetermijnagenda volgende cyclus commissievergaderingen

[Zonder beraadslaging voor kennisgeving aangenomen.]

7. Notulen voorgaande vergadering van 15 november 2017

De VOORZITTER: Ik moet een opmerking maken bij de notulen van de laatste vergadering van 15 november. Die zijn namelijk aangepast in verband met de nummering van de ingediende moties. Er heeft iemand echt scherp opgelet. Er was per abuis doorgenummerd vanaf de vergadering van Provinciale Staten van 11 oktober 2017. Maar er waren vier ingediende moties tijdens de ingelaste vergadering van 18 oktober, dus dat moest gecorrigeerd worden. Dat is inmiddels in iBabs allemaal gecorrigeerd. Ik zie u allemaal herkenkend knikken, het was u ook opgevallen, natuurlijk.

Zullen we dan zo maar met die wijzigingen vaststellen? Ja.

Met genoemde wijzigingen vastgesteld.

8. Afscheid vertrekkend Statenlid Van der Graaf en sluiting

De VOORZITTER: Dan, voordat ik de vergadering formeel sluit, wil ik nog een paar woorden zeggen tegen een gast die ik zonet zag slepen met een zetel en nu in de haard terecht is gekomen – de zetel dan, de gast niet.

De heer PAAS (Commissaris van de Koning): Dames en heren, we zijn aan het eind van onze laatste Statenvergadering van het jaar gekomen. Dus voor mij persoonlijk het eerste héle jaar waarin ik Commissaris en dus ook voorzitter van uw Staten ben geweest. Ik ga niet beloven dat dit het begin is van een traditie dat er iedere keer een soort van slotbeschouwing komt. Maar ik wil toch een paar dingen zeggen over het afgelopen jaar, voordat ik het woord richt tot Stieneke van der Graaf.

Dat is ingegeven door een product van het Sociaal-Cultureel Planbureau, dat vorige week de uitslag van een enquête bekendmaakte onder 104 griffiers van gemeenteraden. Dat was onderdeel van de staat van het sociale domein. Maar de strekking was eigenlijk: 'Raadslid: je zult het maar zijn'. Dat waren eigenlijk heel bezorgde griffiers die daar wat over hadden gezegd. Wie raadslid is, heeft waarschijnlijk altijd het idee dat hij of zij tijd tekortkomt. Tijd om stukken te lezen, tijd om de actualiteit bij te houden, tijd om contacten binnen en buiten het gemeentehuis te onderhouden, tijd om een goede keuze te maken uit alle verzoeken voor werkbezoeken, informatiebijeenkomsten, bewonersvergaderingen, tijd om je profiel neer te zetten, tijd om de fijne kneepjes van het politieke vak te leren en dan ook nog kaders te stellen en het college van B&W een beetje te controleren. Kortom: raadsleden, zo bleek uit die enquête onder de griffiers, gaan bijna ten onder aan hun functie en die doen ze dan ook nog tegen een heel bescheiden vergoeding in deeltijd. Dat was ook de kop die NRC Handelsblad meegaf aan het bericht over deze enquête. Die conclusies komen ons bekend voor, want ze sporen vrij precies met het advies van vorig jaar van de Raad voor het Openbaar Bestuur. Dat had als titel '15,9' en dat sloeg op het gemiddelde aantal uren dat een raadslid in Nederland – alle grote en

kleine gemeenten bij elkaar opgeteld en gedeeld door het aantal raadsleden – per week steekt in zijn of haar raadslidmaatschap.

We weten – dat blijkt ook uit onderzoek – dat je voor Statenleden daar nog rustig tien uur bij op kunt tellen vanwege de reistijd die er ook vaak mee gemoeid is. Dus ik geloof niet dat ik de waarheid geweld aandoe als ik mijn vermoeden uitspreek dat ook Statenleden hun functie ervaren als uitdagend en soms ook als uitputtend. Met dan nog dit verschil dat Statenleden ook nog volksvertegenwoordiger zijn bij een bestuurslaag die, tussen Rijk en gemeenten in, ook niet kan opscheppen over maximale zichtbaarheid. Het kost altijd wat extra moeite om in de buurt van je kiezers en van de inwoners te komen. En toch is het voor mij in de rol van uw voorzitter het glas meer dan halfvol. We hebben dit jaar veel gesproken over gaswinning en hopelijk staan we aan het begin van volgend jaar – er zijn wel een paar voortekenen die daarop wijzen – van een paar majeure verschuivingen.

We hebben ook veel besluiten genomen over zaken die werden voorgesteld door het College: dat is ook een beetje de rolverdeling. Maar u hebt het fenomeen ‘motie vreemd aan de orde van de dag’: we hebben ook vandaag daar een paar vruchten van kunnen zien. Daarmee hebt u ook zelf inhoudelijke onderwerpen aangedragen. We moeten er toch ook niet aan denken dat we vandaag uitsluitend hamerstukken zouden hebben gehad, dus het is fijn dat we ook de eigen selectie van de politieke actualiteit hier voluit op de agenda konden hebben.

En we hebben, dames en heren, in het afgelopen jaar vrij grondig stilgestaan bij de werking van de Staten zelf. We hebben dat gedaan door onder andere te kijken in andermans keuken: we gingen op bezoek in Fryslân, we kwamen langs in Overijssel, we gingen in gesprek in Drenthe en in Brabant en zelfs in de Eerste Kamer en we discussieerden daarover. We hebben ook gepraat met collega-Statenleden uit andere provincies en we kwamen regelmatig in de bus op de terugweg tot de conclusie dat wat we hier doen, zo gek nog niet is. Dat we hier in huis een aardige balans hebben gevonden tussen openheid, zorgvuldigheid en besluitvaardigheid. Ik vind het een mooi moment om vanaf deze plek mijn bewondering uit te spreken voor uw inzet en voor uw precisie. Dat de nieuwe werkwijze vandaag een hamerstuk was, kwam mede door de open en welwillende houding waarmee we die hebben voorbereid. Dat is een tamelijk intensieve discussie hier aan de overkant van de luchtbrug geweest. Ik zeg ‘we’, maar we zijn natuurlijk met z’n allen de Statenleden, die dat in het bijzonder hebben voorbereid, meer dan erkentelijk voor de nieuwe werkwijze die we nog moeten gaan proberen. [Applaus.] En de medewerkers van de griffie, natuurlijk, die ons daarbij geruisloos en deskundig zoals altijd hebben ondersteund. [Applaus.]

Kortom: als ik terugkijk op dit Statenjaar, is het ook een mooi resultaat dat deze Staten de leverancier zijn van zoveel Kamerleden. En daarmee, beste Stieneke van der Graaf, begin ik aan mijn verhaal over jou. Beste Stieneke, leeftijd is iets raars. We nemen vandaag afscheid van ons een na oudste Statenlid. In de Staten van Groningen komt behalve de nestrix, dus Truus van Kleef, geen mens meer voor die in 2007 al Statenlid was. Tim Zwertbroek werd het ook op hetzelfde moment, maar later. Dus daarmee is Stieneke, behalve Truus, degene die ons allemaal hebt zien komen. En omgekeerd, voor ons – dus vanuit ons perspectief – was Stiekene degene die er altijd al was, die succesvol de indruk kon wekken dat ze er zelfs bij was toen dat schilderij achter in de zaal werd geschilderd, waarover ze vol vuur kon praten. Want we kunnen dat niet controleren. Dus we blijven een tikje verweesd achter. Je was in een tijd die we alleen kennen van horen zeggen het jongste Statenlid. In je ontslagbrief beschreef je dat je zo begon – en dat nemen we dan maar van je aan – in maart 2007 en dat je toen 22 was. Maar het jongste Statenlid, dat blijf je nooit lang. Als je het volhoudt, dan worden er vanzelf weer anderen jonger.

Dat verhaal herhaalt zich niet helemaal in de Tweede Kamer. Je denkt: nou, dat is een abc’tje, we gaan daar nu weer hetzelfde patroon op plakken. Maar dat is niet waar, want je bent in anciënniteit en in leeftijd het jongste Groninger Kamerlid – we kunnen er nog wel wat van maken – en met 44 dagen hoor je nu ook bij het allernieuwste cohort Kamerleden, de instromers na de vorming van het nieuwe kabinet. Je bent op twaalf na de jongste, maar dat moet ik meteen relativeren. Ik heb het even opgezocht, maar bijna eenderde van de leden van de Tweede Kamer is nog geen veertig – onverantwoord jong als je erover nadenkt.

Op 4 juli 2007 hield je hier je *maidenspeech*. Dat was een onvergetelijke toespraak, maar wij hebben hem allemaal niet live gehoord. Het was een gedenkwaardige vergadering, vooral omdat op die dag mijn voorganger, Max van den Berg, werd voorgedragen voor het prachtige ambt van Commissaris van de Koningin – toen nog Koningin. Jij sprak daar niet over, want jouw debuut ging over het voornemen van het toenmalige College om af te wijken van het bestaande provinciale beleid voor recreatiewoningen specifiek bij Lauwersoog. Als je de notulen leest – want we hebben wel hulpmiddelen om het ons te helpen herinneren – dan maak je kennis met een heel mooi gestructureerd en inhoudelijk betoog: kritisch, constructief. Ook een toespraak waarin je en passant – nu we het er toch niet over hebben, het is sowieso een kunst die in onze Staten tot een grote hoogte

is ontwikkeld nadat jij ermee begon – de ChristenUnie op positieve manier hebt gepositioneerd: voorbehoud van landschap en natuurschoon.

En de kenners moeten toen al hebben gezien – al is dat niet uit de Handelingen te halen: “Dit wordt een goeie.” En dat is natuurlijk ook zo. Een paar wapenfeiten. In je eerste en in je tweede Statenperiode was je lid van de Commissie Rechtsbescherming. En in je eerste periode was je ook nog lid van het Algemeen Bestuur van het SNN. De jonkies onder ons denken misschien dat dat niet veel voorstelde, maar het Algemeen Bestuur van het SNN was toen echt een ware oploop waarin mensen spraken over het SNN als waarschijnlijke toekomst van de noordelijke samenwerking. Daar gebeurde veel en dat had ook een enorme lading: wat voor koers moet het SNN varen? In april 2013 trad de ChristenUnie toe tot het College en toen werd jij fractievoorzitter en daarmee ook meteen een gewaardeerd lid van het presidium. Je was commissievoorzitter in de vorige Statenperiode en ook weer in deze periode, eerst van Welzijn, Cultuur en Leefbaarheid en later van de Commissie Mobiliteit, Economie en Energie en volgens iedereen die jou aan de slag heeft gezien: kundig, respectvol. Een van die voorzitters die in staat is om het gehalte van en de gang van zaken in een commissie naar net iets hoger plan te tillen. Dus tot volle tevredenheid van de commissie die je voorzat. Je moest ermee stoppen omdat je het te druk kreeg met je werk in Amsterdam. Dus Romke Visser probeert nu je niveau te evenaren. En wist u, dames en heren, dat gedurende de periode dat mevrouw Van der Graaf in deze Staten heeft gezeten – dus van 2007 tot nu – welgeteld 67 moties door de ChristenUnie zijn ingediend als hoofdindieners en dat er van die 67 slechts drie zijn verworpen? Dan moet ik wel zeggen: daar moet je dan altijd iets van aftrekken uit eigen beweging, omdat je een motie intrekt of aanhoudt. Maar dan nog een indrukwekkend hoge score – wat je allemaal wel niet uit het jaarlijkse feitenboekje kunt halen.

Mij staan gepassioneerde bijdragen bij over de opvang van vluchtelingen, over de versterking van de rechtspositie van inwoners van het aardbevingsgebied en altijd een scherp oog. Ook in het debat van vandaag zag je onderscheid tussen mensen met juridische belangstelling en mensen die dat wat minder hebben: jij hoorde bij de eerste categorie. Een scherp oog voor de juridische aspecten had je en dat is natuurlijk niet vreemd als je van dat vak bent. Maar goed, het geschiedeniscollege over dat schilderij achter in deze zaal, ‘Religie en vrijheid’ – een juridische oriëntatie met oog voor de geschiedenis – gaf meteen inspiratie voor een passend cadeau. Kijk, je krijgt natuurlijk het standaardpakket van ons. Dat is – overigens, ik zeg dat met veel respect – een relatiegeschenk. Je krijgt dus de pen voor scheidende Statenleden met het logo van de provincie erop. En we hopen dat je hem vaak gebruikt en iedere keer weer aan ons denkt. Maar eigenlijk gaan wij daar ook vanuit.

Maar we zochten ook iets actueels en iets ouds en we hebben iets gevonden bij een antiquariaat in Appingedam om precies te zijn. Meester Edzo Toxopeus, een naam die we veel te weinig noemen hier, was een van mijn voorgangers als Commissaris van de Koningin in deze provincie; in de jaren zeventig was hij dat. En in de jaren zestig was hij minister van Binnenlandse Zaken. Hij zette als minister het proces in gang voor de Grondwetsherziening. Toen hij al minister-af was, bracht zijn ministerie in 1966 zijn rapport uit, getiteld ‘Proeve van een nieuwe Grondwet’. Een Staatscommissie en een flink aantal kabinetten later werd uiteindelijk één jaar voor jouw geboorte de Grondwet herzien. Daarin was qua staatkundige vernieuwing de belangrijkste verandering het terugbrengen van de zittingsduur van de Eerste Kamer: meteen laten stemmen door de Staten – je hebt dat handwerk drie keer vervuld. Maar er stonden ook andere dingen in, die eigenlijk wel de moeite waard zijn om eens te betrekken bij de moderne verhoudingen. Gesuggereerd wordt een andere procedure voor het benoemen van burgemeesters en commissarissen van de Koning, een andere manier van het kiezen van de Eerste Kamer – ik had het er al over –, de invoering van het districtenstelsel. Ik ben heel benieuwd of die Staatscommissie-Remkes, die nu aan de gang is, de problemen al heeft benoemd en nu broedt op de oplossingen, met vergelijkbare dingen komt die je dus al kunt halen uit tamelijk oude boekjes.

Bij de lokale boekhandel in de Stad vonden we een recenter en heel lezenswaardig boek over de Grondwet van voormalig Tweede en Eerste Kamerlid de heer De Gaay Fortman, een zogenaamde Grondwetswijzer voor een democratisch debat en voor een goede politieke praktijk onmisbaar. Dus dat mag eigenlijk niet ontbreken in de boekenkast van welke zichzelf respecterend politicus dan ook, maar bij iemand met jouw wortels en jouw affiniteit kan dat zéker niet ontbreken. Aan het eind van dat boek worden trouwens de grootste politieke fracties nog even langs de grondwettelijke meetlat gelegd en het zal je niet verbazen dat de ChristenUnie daar héél goed uitkomt.

Beste Stieneke, Statenlid: ‘je zal het maar zijn’. Maar net als je eraan gewend bent, is het tijd om afscheid te nemen. En het is niet meer dan logisch, het is een soort droevige onvermijdbaarheid eigenlijk dat een politica met jouw kwaliteiten uiteindelijk wordt opgegeten door dat landelijke systeem en daar dan terecht komt. Maar we zijn er ook wel een beetje trots op. Dus ik wil je graag namens ons allemaal heel veel succes toewensen als Kamerlid met een sterk ontwikkelde regionale achterban,

met diepe wortels in onze provincie – dieper kan bijna niet. We missen je eigenlijk nu al, maar we prijzen ons gelukkig dat je niet echt weg bent en we wensen je alle geluk en succes in je nieuwe rol. Dank je wel. [Applaus. Hierna overhandigt de Commissaris de afscheidscadeaus aan mevrouw Van der Graaf.]

Mevrouw VAN DER GRAAF: Meneer de voorzitter, dank u wel voor het woord – mag ik hier voor de laatste keer zeggen.

Ik ben nog niet echt weg, zo voelt dat voor mij ook. Het voelt ook weer extreem vertrouwd, moet ik zeggen, om hier weer in uw midden te zijn – met schorsingen en alles wat daarbij hoort. Ik vind het heel fijn om hier vandaag de Statenleden, met wie ik hier zolang heb mogen werken, persoonlijk ook te kunnen bedanken en gedag te kunnen zeggen.

Ik ben ook heel erg blij dat ik als Statenlid het heel erg belangrijk vond dat inwoners van Groningen ook ons provinciehuis ook als hun huis van de democratie zouden zien. Een plek waar de meerderheid oog heeft de minderheid en ook de plek waar het middenbestuur tussen het Rijk en gemeenten belangrijke beslissingen neemt over hun leefomgeving. Dat de mensen als gasten van de Staten, zoals ik vandaag ook hier ben, ook op de publieke tribune de vergaderingen konden volgen. En ik ben blij dat die over het algemeen goed gevuld was en is.

Voorzitter, u memoreerde al eventjes dat ik in 2007 begon en toen als jongste Statenlid. Ik wilde toen verantwoordelijkheid nemen in de provincie, in de Groningse samenleving, daarin van betekenis zijn. Dat waren wat grote woorden: dat besef ik me. En ik heb ook in het begin best wel even mijn weg moeten vinden, zeg ik eerlijk. Zo herinner ik mij bijvoorbeeld een werkbezoek van de Commissie Natuur en Milieu, dat ik niet helemaal goed had voorbereid. Dat werkbezoek zou zijn in Boerakker en de griffie heeft altijd goede adviezen, voordat we op zo'n werkbezoek gaan. Maar die had ik niet gelezen, herinner ik mij. Dus stapte ik met mijn goudgekleurde platte puntschoentjes uit de bus op bezoek in Boerakker, niet rekening houdende met de drassige grond. Nou, dat overkwam mij niet meer, want ik heb daarna een paar goede laarzen aangeschaft.

Ik herinner mij ook de bijeenkomst van LTO Noord in Harkstede met in mijn beleving grote boeren die zeer ontevreden waren over de koers van het landbouwbeleid van de provincie en dat zij mij aankeken en dachten – ik op mijn puntschoentjes en op mijn hakjes: Ga jij ons vertegenwoordigen? Nou, gelukkig is dat helemaal goed gekomen tussen mij en de boeren en hebben we nog veel goeds om op terug te kijken.

Ik denk ook even terug aan een bijzonder moment dat de mensen mij wisten te vinden, namelijk een nietsvermoedend telefoontje kreeg ik een paar jaar geleden in december, vlak voor het kerstreces. Toen belde een generaal van de Landmacht mij en die had een voorstel gezien van mij om een babybrug aan te leggen bij de Frieslandbrücke en hij zei tegen mij: "Mevrouw Van der Graaf, ik heb mijn manschappen op pad gestuurd om op onderzoek te gaan en zij komen mij morgen hun bevindingen doorgeven. Ik kan ze daarna ook wel naar u toesturen." "Maar natuurlijk", zei ik. En zo geschiedde ook, ik heb nog steeds contact met dat bataljon en ik heb hen dit voorjaar nog ontmoet bij een oefening die zij deden.

Maar ik denk ook aan de maandagmiddag dat ik op de fractiekamer aan de Turfsingel aan het werk was en dat een jonge Pakistaanse vrouw drie keer aanbelde en de ChristenUnie-fractie wist te vinden. Ik weet niet hoe het u vergaat, maar over het algemeen vinden mensen in de provincie het best lastig om onze fractiekamer daar te vinden. Maar zij wist die te vinden en ik zie daar nog altijd een stukje 'leiding' in – zo noem ik dat dan maar. Ze liep vast in haar procedure. Dat is uiteindelijk goed gekomen, zij wordt nu hier in Groningen verwelkomd, waar ik heel trots op ben.

Voorzitter, als volksvertegenwoordiger ging ik heel erg graag naar de mensen toe. Hen opzoeken op de plek waar ze wonen, waar we werken, waar ze naar school gaan, waar ze bezorgd worden of waar ze vrijwilligerswerk mogen doen. Dit om met hen in gesprek te gaan, om te luisteren naar wat hen bezighoudt en waar zij zich zorgen over maken en naar hen omkijken om daar wat aan te kunnen doen. En dan denk ik aan de ouders die de jeugdzorgaanbieder wilden kiezen die ze zelf wilden kiezen voor hun kind. Of ik denk aan die jonge boeren die graag het bedrijf van hun ouders wilden voortzetten, maar ook een toekomstperspectief daarbij wilden hebben. Ik denk aan de mensen die wilden meedelen in de opbrengsten van de windmolens die bij hen in de buurt zouden komen. Aan de vluchtelingen uit het tentenkamp in Ter Apel, waar toen geen stromend water was. Maar ook aan de kinderen die de laatste school in hun dorp wilden behouden bijvoorbeeld. En aan de Voedselbanken die het eten graag gekoeld wilden transporteren, zodat het goed aan zou komen voor de mensen die dat zo hard nodig hebben. Het was voor mij altijd kijken of je ergens het verschil kon maken in de levens van mensen.

En als ik terugkijk op die periode in Groningen, was de beleving in 2012 bij Huizinge wel echt een keerpunt. Wellicht herkent u dat, maar de mensen wisten ons – en ook mij – vaak te vinden. De

intensiteit waarmee ze je aanspraken, de vragen die ze hadden, de wanhoop nabij en het soms niet meer weten waar ze het moesten zoeken. Ik ben veel bij hen thuis geweest en heb veel verhalen van hen gehoord en op die momenten hier in Groningen heb ik pas echt geleerd wat het betekent om volksvertegenwoordiger te zijn: om dan naast de mensen te kunnen staan en om te streven naar recht als er onrecht plaatsvindt. En dat is ook de drijfveer die ik nu meeneem naar de Tweede Kamer.

Ik bewaar heel, heel goede herinneringen aan de samenwerking met u allen als Statenleden hier, ook in de verschillende perioden waarin ik u hier mocht dienen. Ik heb genoten van het debat in deze Statenzaal, dat soms heel scherp was maar waar de onderlinge verhoudingen ook heel goed waren. Dat is ook wat waard om te koesteren.

Ik dank mijn fractiegenoten en ook onze fantastische fractiemedewerkers die wij door de jaren heen hebben gehad en met wie ik door de jaren heen mocht samenwerken. Een aantal van ons is een weg elders gegaan: soms verhuisd of ze zijn niet meer onder ons. Ik wil jullie danken voor de heel fijne en open samenwerking die we hebben gehad. Ik dank ook de gedeputeerden in de verschillende perioden en de Commissaris – en via hem de Commissaris vóór hem – voor het heel goede contact dat we hebben gehad. Voor de samenwerking waarin we echt samen mochten zoeken naar het welbevinden van de inwoners van onze provincie en ik hoop dat het persoonlijke contact dat we hebben gehad met elkaar hier en dat ik zeer heb gewaardeerd, ook mogen vasthouden. Ik dank ook de medewerkers van de griffie hierbij. Ik dank ook de ambtenaren van de provincie: zij hebben ons altijd met deskundigheid en niet-aflatend enthousiasme ondersteund. Ik denk aan ook de technische ondersteuning, die vandaag ook weer heel erg te pas kwam en de altijd hartelijke ontvangst bij binnenkomst en de lekkere koffie, zodat wij hier ons werk als volksvertegenwoordigers konden doen in de vergaderingen. Ik dank ook de pers en de verslaglegger: u zorgt ervoor dat wat hier gebeurt, niet onopgemerkt blijft. En ook het kritisch volgen is van ontzettend groot belang voor het goed functioneren van de lokale en de regionale democratie.

Ik kom tot een afronding. Ik wens u allen alle goeds, zegen en wijsheid toe voor de toekomst en dat u altijd het goede mag blijven zoeken én vinden voor de inwoners van onze mooie provincie. Adieu! [Applaus.]

DE VOORZITTER: Dank u wel, mevrouw Van der Graaf – om het nog eens één keer zo te zeggen. Dames en heren, daarmee zijn wij aan het einde van de vergadering gekomen. Wij zien elkaar straks hiernaast in het atrium.

Er is nog één ding waar ik u op wil wijzen. Op dit moment wordt er aan de andere kant van de luchtbrug een duurzame markt georganiseerd met duurzame snert, duurzame koffie en duurzame chocolademelk. Dat is echt iets voor de liefhebbers en dat is tot een uur of twee, geloof ik.

De vergadering is gesloten.